

Copenhagen Business School

Uddannelsespolitiske ambitioner i det 21. århundrede

NYLIBERALISMENS KONSEKVENSER FOR UDDANNELSER, INDIVIDER OG SAMFUND

KANDIDATAFHANDLING

CAND. SOC. POLITISK KOMMUNIKATION OG LEDELSE

Vejleder: Alexander Carnera
Afleverings dato: 16. maj 2021 (16/05/21)
Antal anslag: 181.623
Antal normalsider: 79,83

Udarbejdet af:
Simon Josefsen
Studie nummer: 133606

Abstract

The point of departure for this master's thesis is the American professor and political theorist Wendy Brown and her thoughts on how neoliberalism as a governmental rationality has dramatically changed the way in which the modern state operates, as well as how it observes its citizens. Through Brown's reading of Michel Foucault's theory on neoliberalism and governmentality, this thesis seeks to examine how neoliberalism as a rationality has transformed the Danish education system since the turn of the millennium and to consider what consequences these changes have had and continue to have for students at Danish universities. This transformation is perceived in the language used by the Danish government and the Ministry of Higher Education and Science in addressing the Danish education system. The theoretical foundations for this analysis of governmental and institutional language is Gilles Deleuze's and Félix Guattari's perspective on language as a function that produces the concept of *order-words*. Deleuze's and Guattari's perspective on language serves as a mechanism that, in terms of Foucault's governmental biopolitics, can be used as a way to observe how power is exercised on subjects. Furthermore, this thesis includes Hans Georg Gadamer's perspective on hermeneutics as defining how language can be interpreted and understood and how language is part of its own *history of effect* that changes the meanings of concepts over time. This theoretical framework makes it possible to examine the thesis' research question.

The methodological approach of this thesis again originates from Michel Foucault and his constructive and epistemological perspective on problematization as a new way of questioning different phenomena and as a method for reaching new realizations and solutions. The analysis is separated into three parts: The first part seeks to analyze the way in which neoliberal rationality is present in the language used by the government and Ministry of Education in their strategical publications. The second part examines the use of the concept of innovation and how the perception of this concept has changed as part of its own history of effect. The last part analyzes the consequences of this new political rationality, how the language of the government and Ministry of Education can be seen as constituting order-words that change the way students perceive themselves. The thesis concludes that neoliberal rationality is implemented to a high degree in the educational politics, and that it has changed through the years. From a rationality seeking to create a better interaction between science and the market, it is now configured as a rationality that seeks to produce economic growth, through a biopolitical governance of students.

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT.....	1
INDLEDNING	4
PROBLEMFORMULERING.....	6
<i>Arbejdsspørgsmål</i>	6
EMPIRI.....	7
AFGRÆNSNING	7
UDDANNELSES- OG FORSKNINGSMINISTERIETS TILBLIVELSE	7
SPECIALETS UDSIGELSESSKRAFT OG BIDRAG.....	9
METODE OG VIDENSKABSTEORI.....	9
VIDENSKABSTEORETISK FORANKRING.....	10
<i>Foucaults problematiserende blik</i>	11
<i>Vidensarkæologien</i>	13
<i>Genealogien og hermeneutikken</i>	14
<i>Foucaults magtanalytik</i>	16
<i>Opsummering</i>	17
TEORETISKE BEGREBER	19
MAGTTEORETISKE VÆRKTØJER	19
<i>Governmentalitet</i>	19
<i>Biopolitik</i>	21
NYLIBERALISMENS OPRINDELSE	22
<i>Nyliberalistisk governmentalitet</i>	24
<i>Konsekvenserne af den nyliberale stat</i>	26
<i>Afviklingen af demokratiet</i>	27
HUMANKAPITAL: INDIVIDET SOM EN SAMFUNDSRESSOURCE	29
<i>Forgreninger i iagttagelsen af mennesker som humankapital</i>	30
<i>Subjekter under pres</i>	31
VÆRKTØJER TIL ANALYSE AF SPROG	33
DEN HERMENEUTISKE TILGANG TIL SPROGET	33
ORDRE-ORDETS MONTAGE	35
ANALYSE.....	38
ANALYSENS OPBYGNING	38
ANALYSEDEL 1: DEN NYLIBERALISTISKE UDDANNELSESPOLITIK	40
<i>Tid til forandring</i>	40
<i>Fra tanke til faktura</i>	41
<i>Fra samspil til økonomisk vækst</i>	44
<i>Delkonklusion</i>	46
ANALYSEDEL 2: INNOVATION SOM LØSNING	46
<i>Den ny innovationspolitik</i>	48
<i>Effektivitetsmåling af innovationspolitikken</i>	51
<i>Individet som en innovativ ressource</i>	54
<i>Innovation i international sammenhæng</i>	56
<i>Delkonklusion</i>	57
ANALYSEDEL 3: NYLIBERALISMEN SOM ET STYRINGSRATIONALE	58
<i>Studerende som innovative ressourcer</i>	59
<i>Innovation erstattes af forandring og udvikling</i>	61
<i>Studerende som kan drive digital udvikling</i>	64
<i>Delkonklusion</i>	65

DISKUSSION	67
DANNELSENS UVÆSENTLIGHED.....	67
KAN VI SOM SAMFUND UNDSLIPPE NYLIBERALISMENS GREB?	69
ER INNOVATION DET NYE SORT?	69
KONKLUSION	71
LITTERATURLISTE	73

Indledning

”Danmark skal kunne måle sig med de bedste i verden, når det gælder samspillet mellem virksomheder og videninstitutioner”. Sådan lyder den første sætning i forordene på regeringens publikation *Nye veje mellem forskning og erhverv – fra tanke til faktura* fra 2003 (Regeringen 2003, s. 5). Denne publikation bliver starten på en gennemgående transformation af den danske uddannelsespolitik, og bliver af Esben Schjørring beskrevet som en publikation, der *”indleder en af de største forandringer af de danske universiteter nogensinde”* (Schjørring 2016, s. 199). Disse gennemgribende forandringer, sker på baggrund af en ny politisk rationalitet, der siden anden verdenskrig har vundet indpas i vestens demokratier. Denne nye politiske rationalitet er blevet døbt *nyliberalismen*, og kommer til udtryk gennem et politisk rationale der i modsætning til den klassiske liberalisme, betragter staten som en nødvendig aktør i forhold til at få samfund og marked til at sameksistere (Eliassen 2020). Nyliberalismen har gennem de sidste 50 år, strømmet ind over de vestlige samfund med vidtrækkende konsekvenser for institutioner, individer og demokratiet.

Også i Danmark har nyliberalismen sat sit præg på velfærdsstaten, der i 1979 lider et alvorligt knæk blandt andet som følge af masseuniversiteternes udbredelse, som på dette tidspunkt ikke kunne finansieres (Schjørring 2016, s. 194). Det er derfor først i kølvandet af en økonomisk genoprettelse gennem 80’erne, at den danske stat for alvor retter fokus mod at tilpasse sig den globale nyliberalistiske bevægelse. Formålet er, at Danmark skal levere tryghed til borgerne gennem en tilpasning til, og understøttelse af, markedet. Det er her idéen om *flexicurity* opstår, som et udtryk for en gensidig afhængighed mellem markedets fleksibilitetskrav og arbejdstagernes behov for tryghed (Schjørring 2016, s. 196). Flexicurity-begrebet beskriver en fleksibilitet på det danske arbejdsmarked, der gør det lettere for virksomheder at regulere deres samlede arbejdsstyrke. Samtidig består det af et sikkerhedsnet for de borgere, der måtte blive ramt af fyringer. Flexicurity skaber dermed en ny måde, hvorpå staten kan iagttage sine borgere. De betragtes nu som en gruppe af menneskelige ressourcer, der må ledes af staten på en måde, som får dem til at bidrage mest muligt til samfundet og den økonomiske vækst (Schjørring 2016). Denne nye måde at betragte borgerne på får også en stor betydning for hvordan uddannelsesområdet gennem 90’erne og frem til i dag forandres. Universiteterne betragtes ikke længere kun som velfærdsinstitutioner, hvis vigtigste samfundsbidrag er dannelse af den danske befolkning, men betragtes nu også som en produktiv del af den danske velfærd, som skal bidrage med *”viden, opfindelser og jobparate kandidater – som på sin side kan bidrage til ny værdiskabelse, som igen kan finansiere velfærden”* (Schjørring 2016, s. 200).

I dette speciale undersøges hvordan nyliberalismen har påvirket den danske uddannelsespolitik siden starten af 00'erne. Specialet undersøger, hvordan det nyliberalistiske rationale kan iagttages i Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets handleplaner og strategier for universitetsområdet.

Til at undersøge dette tager specialet udgangspunkt i først at undersøge hvordan en nyliberalistisk sprogbrug, har gjort et indtog i strategier og handleplaner for de danske universitetsuddannelser, og hvordan dette kommer til udtryk i begyndelsen af 00'erne. Dernæst undersøges det, hvordan et begreb om innovation, af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet, betragtes som et nøgleelement i løsningen af en global konkurrenceproblematik. Ydermere søger specialet at undersøge hvilke konsekvenser det nyliberalistiske rationale har for de danske universitetsstuderende.

Dette undersøges med udgangspunkt i den franske tænker Michel Foucaults beskrivelser af nyliberalismen fra slutningen af 70'erne, samt den amerikanske professor Wendy Browns læsning og yderlige aktualisering af Foucaults tanker om nyliberalismen. Til at undersøge den aktuelle sprogbrug omkring innovation, og hvordan dette betragtes som en konkret løsning, inddrages den tyske filosof Hans Georg Gadamer's forståelse af hermeneutikken, som en måde at undersøge og forstå sprogbriugens virkningshistorie. Hermeneutikken anvendes i dette speciale til at forstå de forandringer af fortolkningsmuligheder, der opstår på baggrund af Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets publikationer. Derudover inddrages de franske filosoffer Gilles Deleuze og Félix Guattaris forståelse af *ordre-ord*, som en funktion i sproget, der i specialet gør det muligt at betragte sproget som en mekanisme, der kan være handlingsanvisende. Disse forståelser udgør til sammen et apparat, som gør det muligt at undersøge hvilke konsekvenser det har for de studerende, når det nyliberalistiske rationale bliver styrende for de ambitioner der fremlægges i Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets strategier for universitetsuddannelserne. Disse konsekvenser undersøges gennem en biopolitisk magtanalyse som præsenteres af Foucault, og som afslutningsvis inddrager den amerikanske teoretiker Jodi Dean, som bidrager med et perspektiv på, hvordan det nyliberalistiske rationale har en måde at individualisere de studerende, hvilket skaber et pres på dem som subjekter.

Problemformulering

Denne indledning kan kort opsummeres i specialets problemformulering, som danner grundlag for specialets analyse og konklusion.

Hvordan har det nyliberalistiske rationale påvirket Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets iagttagelser af universitetsuddannelserne og hvilke konsekvenser har disse iagttagelser for den politiske styring af de studerende?

Arbejdsspørgsmål

Da specialets analyse er opdelt i tre analysedele, opstilles følgende tre arbejdsspørgsmål:

- Hvordan har det nyliberalistiske rationale forandret måden, hvorpå Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet iagttager universitetsuddannelsernes formål?
- Hvordan bliver innovation konstitueret som et nøgleelement i Danmarks løsning på de udfordringer, som følger af den øgede globalisering?
- Hvordan har det nyliberalistiske rationale forandret måden, som de studerende styres på og hvilke konsekvenser har dette for de studerende?

Empiri

Følgende afsnit har til formål at præsentere det empiriske felt, der udgør grundlaget for specialets analyse. Da specialet er en undersøgelse af, hvordan det nyliberalistiske rationale har påvirket uddannelsespolitikken i Danmark siden 00'erne, består empirien af et bredt udvalgt arkiv af publikationer, som er udgivet af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet. Siden 2003 er der blevet udgivet en række af strategier og handleplaner, som beskriver de øjeblikkelige iagttagelser, der foretages på universitetsområdet. I indsamlingsprocessen er der foretaget en bred gennemgang af disse publikationer fra de seneste 20 år, hvorefter de mest relevante er blevet udvalgt som egentlig empiri i analysen. Relevansen er vurderet af specialets forfatter og empirien er således udvalgt på en måde, så det giver mulighed for at lave konkrete eksemplariske nedslag i den uddannelsespolitiske historie. Denne udvælgelse er foretaget med det formål at understøtte en analyse af specialets undersøgelsesinteresse. Den udvalgte empiri udgør således grundlaget for at iagttage hvordan Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet iagttager uddannelsesområdet. Disse iagttagelser giver en empirisk mulighed for at undersøge om der ligger et bestemt rationale til grund for den aktuelle strategi eller handleplan. Desuden kan denne type empiri give et blik for, hvordan Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet gennem deres publikationer søger at anråbe de studerende til at forholde sig på en bestemt måde til strategien.

Afgrænsning

Specialet er af tids- og omfangsmæssige hensyn afgrænset til en bestemt periode i Danmarkshistorien. Specialet beskæftiger sig derfor med publikationer, der er produceret efter årtusindeskiftet. At det netop er uddannelsespolitikken efter årtusindeskiftet der er udvalgt som det empiriske grundlag for specialet, skyldes at statsministeriet i 2001 blev overtaget af Anders Fogh Rasmussen, som var tilhænger af den nyliberalistiske ideologi. Da specialets fokus netop er den danske uddannelsespolitik set i lyset af det nyliberalistiske rationale, er det fra 2001 at dette rationale bliver aktuelt at undersøge gennem Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets publikationer.

Uddannelses- og Forskningsministeriets tilblivelse

Uddannelses- og Forskningsministeriet, er ministeriet for videregående uddannelser, herunder Danmarks universiteter. Ministeriet blev oprettet i 1993 under daværende statsminister Poul Nyrup Rasmussen under navnet Forsknings- og Teknologiministeriet. Siden da er ministeriet blevet omdøbt flere gange, og blev allerede i 1994 omdøbt til Forskningsministeriet. Blot 6 år efter, i 2000, blev ministeriet igen omdøbt, nu til IT- og Forskningsministeriet (Hertz 2017).

Da Anders Fogh Rasmussen overtog statsministeriet i 2001, skiftede ministeriet igen navn til Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, nu med en bredere beskrivelse af deres ansvarsområder, som blandt andet indebar ”*forskningspolitisk koordinering, videregående uddannelser, erhvervsforskning og forskning i universiteter samt for udvikling af informationsteknologiske strategier og for telekommunikation.*” (Hertz 2017). Anders Fogh Rasmussens brede Uddannelsesministerium var en sammenlægning af Undervisning-, Finans-, Energi- og Trafikministeriet og beholdt denne struktur frem til 2006, hvor ministeriet endnu engang blev omorganiseret. I 2006 blev ministeriet opdelt i tre styrelser, med mere konkrete og adskilte funktioner. I denne omorganisering blev Forsknings- og Innovationsstyrelsen, IT- og Telestyrelsen og Universitets- og Bygningsstyrelsen oprettet (Hertz 2017). I 2011, da regeringsmagten igen skiftede, forandrede Helle Thorning-Schmidt atter ministeriets navn, denne gang til Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser, mens IT- og Telestyrelsen blev nedlagt. Da Socialistisk Folkeparti i 2014 trådte ud af regeringen, fik ministeriet det navn som det bærer i dag, nemlig Uddannelses- og Forskningsministeriet (Hertz 2017).

Ovenstående oprids af Uddannelses- og Forskningsministeriets navn gennem tiderne bidrager med to indsigter til specialet. Dels en forståelse af, at empirien på trods af forskellige afsendere og tidspunkter er empiri af samme karakter, der i den brede forstand udspringer fra samme ministerium. Derudover bidrager det med de første antydninger af, at der i 2001 skete en forandring på uddannelsespolitikken, som følge af nogle udefrakommende nyliberalistiske strømninger. Anders Fogh Rasmussen havde ikke lagt skjul på, at han var tilhænger af den nyliberalistiske ideologi, som han præsenterede i hans debatbog *Fra socialstat til minimalstat* fra 1993. Da han overtager statsministeriet i 2001, danner han det hidtil bredest funderede Uddannelsesministerium, som placerede erhvervsforskning og de videregående uddannelser under samme ministerium. Blot 5 år efter, opstår idéen om innovation som noget, der bør have en central position i Danmarks forskningsindsats, da Forsknings- og Innovationsstyrelsen ser dagens lys (Hertz 2017).

Specialets empiriske udspring er i 2002-2003 med udgivelsen som blev nævnt i indledningen, *Fra tanke til Faktura*. I specialet foretages der eksemplariske nedslag i forskellige publikationer i årene herefter, som beskrevet ovenfor. Det er således ikke et udtømmende eller komplet historisk arkiv, der danner grundlag for specialets analyse. Derimod funderes specialets empiri på en selektiv tilgang, der

har til formål at fremhæve eksemplariske nedslagspunkter, som kan vise sammenhængene til, en bestemt rationalitet og/eller en bestemt sprogbrug, der understøtter specialets undersøgelsesinteresse.

Specialets udsigelseskraft og bidrag

Som tidligere nævnt, søger dette speciale at undersøge, hvordan og med hvilke konsekvenser det nyliberalistiske rationale har bredt sig i den danske uddannelsespolitik siden starten af 00'erne. Undersøgelsen tager udgangspunkt i Wendy Browns kritiske tilgang til det nyliberalistiske rationale og undersøger derved, på en problematiserende og kritisk måde, hvilke konsekvenser rationalet har for samfundet og individet. Specialet skal derfor ikke ses som en kritik af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets strategiske tilgang til uddannelsespolitikken, og ej heller en kritik af deres måde at problematisere de udfordringer, som den øgede globalisering medfører. Specialet søger i stedet, i alt ydmyghed, at bidrage til en ny og kritisk erkendelse af de konsekvenser der følger, når det nyliberalistiske rationale gør sit indtog i uddannelsespolitikken. Specialet søger således at lave en samtidsdiagnostik, som bidrager til et grundlag for en kritisk refleksion over hvordan det nyliberalistiske rationale i perioden 2000-2020 har haft gennemgribende konsekvenser for samfund, uddannelser og individer i Danmark. En samtidsdiagnostik betragtes her som en metode, hvorpå filosoffer, sociologer, kulturanalytikere og journalister søger at beskrive den samtid, de selv er en del af, og give et blik for forandringer i den selv samme samtid (Ljungdahl 2017, s. 24).

Metode og videnskabsteori

Følgende afsnit tjener til at udfolde dette speciales metodiske og videnskabsteoretiske overvejelser. Det er centralt at man som forfatter, gør sig bevidst om, at udvælgelsen af teori har konsekvenser for det blik, der anvendes til analysen af empirien. Forskellige teorier genstandsgør således empirien på forskellige måder, så det netop er det, som det teoretiske blik leder efter, der træder frem af empirien. Teoretiske valg og fravalg påvirker således hvilke elementer i empirien, der bliver centrale for analysen og bliver samtidigt styrende for, hvilke iagttagelser der meningsfuldt kan foretages med det teoretiske blik.

For at kunne undersøge specialets problemformulering, er det nødvendigt at inddrage en række teoretiske begreber, som til sammen kan konditionere empirien, så den bliver aktuel for specialets analyse. Specialets teoretiske standpunkter vil således blive præsenteret i dybden, i det nedenstående afsnit efter en præsentation af specialets metodiske overvejelser.

Videnskabsteoretisk forankring

Specialet tager udgangspunkt i en konstruktivistisk tilgang, til at anskue hvordan den nyliberalistiske strømning bliver konstrueret som et rationale, der kan danne grundlag for styring i moderne samfund. Konstruktivismen forstås her som en bestemt måde at stille spørgsmålstejn og problematisere på. Den gør det dermed muligt at undersøge, hvordan forestillingen om et bestemt historisk fænomen er opstået og hvordan fænomenet får en betydning for historien fremadrettet (Andersen 1999). Dette muliggør undersøgelsen af hvordan nyliberalismen opstår som et historisk fænomen og hvordan den kan betragtes som et bestemt rationale, der får betydning for styringen i den moderne stat. Samtidig muliggør en konstruktivistisk tilgang, at specialet kan konstruere sproget på en bestemt måde, så empirien bliver konditioneret til at kunne understøtte specialets undersøgelsesspørgsmål.

Desuden har specialet en epistemologisk tilgang, til at undersøge hvordan det nyliberalistiske rationale af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet iagttages på en bestemt måde og hvordan dette får konsekvenser for måden der styres på. Derved stiller specialet ikke spørgsmål til hvordan magten udøves, men med hvilke tanker og idéer der er styrende for, at magten udøves på en bestemt måde (Andersen 1999). Det interessante for specialet er at undersøge hvordan et bestemt rationale ligger til grund for, at føre politik som den føres. Desuden undersøges det, hvordan denne politik bliver omsat til en bestemt form for styring, med udgangspunkt i rationalet. Det centrale bliver altså at undersøge, hvilke historiske fænomener, der har skabt den virkelighed, som Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet iagttager, og hvilket rationale der ligger indlejret heri, som får dem til at lede de studerende til selvledelse på en bestemt måde. Denne epistemologiske tilgang, adskiller sig dermed fra det ontologiske, og må forstås som det Niels Åkerstrøm Andersen betegner som *anden ordens iagttagelser* (Andersen 1999, s. 12). Den epistemologisk konstruktivistiske tilgang giver således tilsammen mulighed for:

”at observere, hvordan verden bliver til, i og med at individer, organisationer eller systemer kigger på deres omverden i bestemte perspektiver, der får verden i bredeste forstand til at dukke op på bestemte måder. (...) en strategi for, hvordan man som epistemolog vil konstruere andres iagttagelser som objekt for egne iagttagelser.”

(Andersen 1999, s. 14)

Specialets videnskabsteoretiske forankring er således en analysestrategisk tilgang til at iagttage, hvordan Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet iagttager gennem det nyliberalistiske rationale. Formålet med denne måde at iagttage på er at undersøge, hvordan deres iagttagelser kommer til udtryk gennem empirien, og hvordan disse iagttagelser får konsekvenser for Danmarks universitetsuddannelser og de studerende som subjekter, der styres på baggrund af disse iagttagelser.

Specialet anvender Foucaults tilgang til erkendelse, fordi han på trods af sin epistemologiske tilgang, ikke tilsidesætter det ontologiske, og dermed giver mulighed for at analysere fænomener, der ikke kan reduceres til diskursanalyse. Foucault skriver sig ind i den franske epistemologiske tradition med en historisk epistemologi, der fokuserer på betingelserne for at producere videnskab (Christensen & Hamre 2018). Foucault betragter, ifølge Hamre og Christensen, den historiske epistemologi som en *antiessentialisme*, som betyder at han ikke betragter en endegyldig virkelighed eller sandhed i de historiske fænomener, ”*selv det humanistiske subjekt sådan som vi kender det, er et historisk fænomen*” (Christensen & Hamre 2018, s. 12). Dermed mener Foucault, at for at noget der betragtes som en sandhed eller selvfølgelighed, altid må forholdes til de opkomstbetingelser, som har muliggjort fænomenet. Det er gennem dette fokus på de historiske opkomstbetingelser, at der ifølge Foucault kan opnås en historisk epistemologisk erkendelse af et fænomen (Christensen & Hamre 2018).

Specialets epistemologiske tilgang har den konsekvens, at det er specialet selv, der konstruerer perspektivet på både det iagttagede og iagttageren. Der er således foretaget en række teoretiske og empiriske valg, som får konsekvenser for, hvad der kan undersøges, og hvilken genstand der viser sig som analysegenstand (Andersen 1999). Det er derfor centralt at understrege, at de empiriske nedslagspunkter er udvalgt til det formål at kunne undersøges og forstås gennem specialets teoretiske tilvalg. De valg og tilhørende fravalg, der er truffet i dette speciale, kunne således være truffet anderledes, hvilket kunne give andre perspektiver og indsigter. Af hensyn til specialets omfang og tidsbegrænsning, er der, ligesom med det empiriske felt, foretaget teoretiske afgrænsninger.

Foucaults problematiserende blik

Den franske professor og filosof Michel Foucault inddrages som en central teoretiker i forhold til specialets analysestrategi. Foucault ønskede ikke at skabe en stringent metodisk tilgang til undersøgelser, men bidrager alligevel med et blik på historieskrivning og et særligt blik på det ophav,

som et bestemt fænomen udspringer af, som gør dette synligt som analysegenstand (Andersen 1999). Hos Niels Åkerstrøm Andersen præsenteres Foucault som en *transformationsstrukturalist* (Andersen 1999, s. 31), som en beskrivelse af hans analyser, af forandringer og brud, der betragtes som noget, hvorfra der udspringer fænomener i historien. Foucault betragter alt som historiske fænomener, uden en endegyldig virkelighed (Christensen & Hamre 2018). Dette udgangspunkt for Foucaults tænkning, åbner for muligheden for en problematisering af selvfølgeligheder i de betingelser som har formet en historisk diskurs. Dette sker gennem en analyse af sandheder gennem et andet perspektiv end sandheden selv, nemlig gennem en problematisering af sandheden som en epistemologisk historisk begivenhed (Christensen & Hamre 2018). Problematiseringen for Foucault, handler dermed om at udvide sit perspektiv bredere, end det naturgivne ved fænomener og derfor stille nye spørgsmål til fænomenet, for at finde frem til, hvordan dette fænomen er blevet problematiseret. Denne måde at tænke på, gør det i specialet muligt at iagttage, hvad det er for nogle problematikker der er i spil, i Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets iagttagelser af de globaliserede forhold. Det muliggør en undersøgelse af elementer, der ligger udenfor det, man normalt forbinder med uddannelsesområdet såsom studieordninger og læringsmål. Det problematiserende blik gør det muligt at undersøge et historisk snit, som viser, hvordan uddannelsespolitikken kan bidrage med løsninger til en større problematik, der udspiller sig på det globale marked under et nyliberalistisk rationale. Dette blik bidrager således til at kunne undersøge, hvilke problematiseringer der har betinget fremkomsten af det nyliberalistiske rationale i uddannelsespolitikken, samt hvordan den nyliberalistiske ideologi kan iagttages som et bestemt styringsrationale i den moderne stat.

Det problematiserende blik udspringer fra Foucaults tidligere metoder, nemlig vidensarkæologien og genealogien, som var centrale i hans tidligere historiske analyser. Problematiseringen som et blik er en metode som han, ifølge Christensen og Hamre, udviklede med henblik på at skabe en syntese mellem vidensarkæologien og genealogien (Christensen og Hamre 2018). Disse tidligere tilgange bliver kort præsenteret nedenfor, med henblik på at afklare det problematiserende blik's afsæt.

Med det problematiserende blik er ambitionen, at af-selvfølgeliggøre de indlejrede forståelser der er i samfundet ved at stille nye spørgsmål. Dette gør Foucault, ifølge Christensen og Hamre, fordi han mener at ”*alt er potentielt farligt, hvis vi undlader at stille spørgsmål til det*” (Christensen og Hamre 2018, s. 6). Ambitionen handler altså om at stille spørgsmålstejn ved tilblivelsesbetingelserne for en ny måde at tænke uddannelsespolitisk på.

I dette speciale bidrager Foucaults problematiserende blik med en særlig måde at afselvfølgeliggøre nyliberalismens selvfølgeligheder. For det nyliberalistiske rationale er det nærmest en selvfølgelig effekt, at alle institutioner og alt politik reduceres til et økonomisk felt, hvor alt fra virksomheder til individer skal opgøres i en økonomisk værdi for samfundet. Dette er ifølge Foucault ikke en naturgiven tilstand, men netop en konstruktion, hvis fremkomstbetingelser bør undersøges. Dette undersøges med det problematiserende blik, ved at undersøge hvilket problem, der har gjort det muligt for rationale, at tage den form, som det kan iagttages gennem. Han argumenterer for, at selvfølgeligheder som disse, der opfattes som sande, er ”*kulturelle i den forstand, at de er noget, mennesker har defineret, ligesom det er mennesker der udfylder dem*” (Christensen og Hamre 2018, s. 6). Selvfølgelighederne er altså en menneskeskabt konstruktion, som har formet politikken og rationale. Det er således ikke noget, som markedet har skabt uden påvirkning fra aktørerne på markedet.

I specialet betragtes det problematiserende blik som en analytisk strategi, der gør det muligt at undersøge hvorfor, og hvordan, uddannelserne, som følge af det nyliberalistiske rationale, bliver konstitueret som noget, der må nytænkes og problematiseres. Problematiseringen betragtes i specialet som en *kreation* i den forstand, at problematiseringen går forud for skabelsen af en bestemt løsning på et iagttaget problem. At betragte problematiseringen som en kreation betyder, at det netop er den historiske kontekst, som problematiseringen og dertilhørende løsning opstår i, der muliggør at netop den løsning, bliver betragtet som svaret. Det samme fænomen kan således føre til forskellige problematiseringer og forskellige løsninger (Christensen & Hamre 2018).

Vidensarkæologien

Vidensarkæologien er, som præsenteret ovenfor, en metode som Foucault tidligere anvendte til at analysere diskurser. Den består af en sondring mellem *udsagn*, *diskurs* og *diskursformation* (Andersen 1999, s. 40). Diskursen beskrives som den egentlige afgrænsning af sammenhængende udsagn, hvis korpus konstitueres af forskellige udsagn, der tilsammen udgør diskursens arkiv (Andersen 1999). Diskursformationen beskriver en regularitet mellem de udsagn, som udgør diskursen. Altså den sammenhæng hvori de forskellige udsagn kan betragtes som værende inden for den samme regularitet, og dermed konstruere et bestemt diskursivt felt, som betragtes som en samlet formation af udsagn i en bestemt diskurs:

”Whenever one can describe, between a number of statements, such a system of dispersion, whenever, between objects, types of statements, concepts, or thematic choices, one can define a regularity, we will say, (...) that we are dealing with a discursive formation”

(Foucault 1992, IN: Christensen & Hamre 2018, s. 22)

Vidensarkæologien beskriver således Foucaults metode til at analysere diskurser, og bygger på en konstruktivistisk tilgang. Vidensarkæologien inddrages ikke konkret i opgaven, da den udelukkende har det formål at analysere diskurser som en type formationer, der er indrettet efter en bestemt logik. Det er dog en central brik i Foucaults metodiske ophav, der i sammenhæng med genealogien har skabt grundlaget for hans problematiserende tankegang (Christensen & Hamre 2018).

Genealogien og hermeneutikken

Vidensarkæologien, som blev præsenteret ovenfor, beskæftiger sig med at fremvise hvordan, forskellige udsagn indgår i en regularitet, der alle er med til at udforme en bestemt diskurs på et bestemt historisk tidspunkt. Dette perspektiv udvider Foucault med hans genealogiske tilgang, som ikke er fokuseret på udsagnene som et element i en given diskurs på et bestemt tidspunkt. Genealogiens fokus ligger i stedet på udsagnets historiske tilblivelsessammenhæng, altså hvordan et bestemt udsagn historisk set er blevet formet som det udsagn, det i dag kan forstås eller fortolkes som (Andersen 1999). Genealogien har således, i modsætning til vidensarkæologiens årsagsforklarende formål, et mere diagnostisk blik (Christensen & Hamre 2018). Genealogien bliver af Foucault primært brugt til at analysere magt, med udgangspunkt i hans magtanalytiske blik, som præsenteres nedenfor (Christensen & Hamre 2018).

For at undersøge et fænomen genealogisk, knytter Foucault an til en kritisk tilgang. Dette gør han ved at nedbryde de selvfølgeligheder der er knyttet til fænomenet. Formålet med dette er, at kunne undersøge hvilke betingelser, udsagnet udspringer af, og han læner sig derfor tæt op ad hans senere problematiserende metode. Dette gør Foucault blandt andet i hans undersøgelse af *Galskabens Historie*, hvor han ifølge Åkerstrøm Andersen ”viser hvordan sandheden om sindssyge aldrig kan findes i psykologien simpelthen fordi sandheden om sindssyge findes i det samfund, som har tilvejebragt sindssygens og galskabens tilblivelsesbetingelser” (Andersen 1999, s. 56).

Foucaults formål med den genealogiske analysestrategi er derfor ikke at beskrive, hvad der egentlig skete ved tilblivelsen af en bestemt fortolkning af et fænomen. Snarere er det at beskrive hvilken styring, der etablerede betingelserne for at et bestemt fænomen, har fået den betydning, som danner grundlag for forståelsen af fænomenet i dag. Genealogien skal dermed ikke betragtes som en metode, der kan identificere historiske diskurser eller udviklinger. Genealogien beskriver nærmere måden hvorpå, magten påvirker, hvordan subjekter bør forstå sig selv, efter hvilken sandhed de må rette sig, for at kunne betragtes som korrekte eller etiske subjekter (Christensen & Hamre 2018).

Denne genealogiske tilgang deler dermed en grundidé fra den hermeneutiske tilgang, som i specialet præsenteres af Hans Georg Gadamer i bogen *Sandhed og Metode* fra 2005. Her beskriver Gadamer en hermeneutik, (hvis teoretiske og analytiske perspektiver senere præsenteres), der her betragtes i relation til Foucaults genealogi, som analysestrategi. Hermeneutik som ord stammer fra det antikke Grækenlands ord om ”fortolkning”. Netop fortolkning er centralt i Gadamers hermeneutiske tilgang. Gadamer er således ophavsmanden til en filosofisk tilgang til hermeneutikken, hvor han i modsætning til tidligere hermeneutiske discipliner, begyndte at inddrage individerne, som de fortolkende væsener i forhold til hvordan verden må forstås (Højberg 2014). Med denne tilgang mener Gadamer, at man ikke kan fortolke en tekst uden at måtte forholde sig til tekstens virkningshistorie. Ydermere må man forholde sig til den begrebsverden, som teksten indgår i, og de forudsætninger man som læser forstår og fortolker på baggrund heraf. Læseren er derfor altid en central aktør i fortolkningen, og kan ifølge Gadamer aldrig betragtes som en passiv eller objektiv iagttagere (Højberg 2014, Gadamer 2005).

Gadamers tilgang til hermeneutikken som en analysestrategi, ses i dette speciale i relation til Foucaults genealogiske metode, som blev præsenteret ovenfor. Denne relation består i blikket på det historiske fænomen, der er genstand for fortolkning eller kreation på en måde, der får indflydelse på, hvordan fænomenet bliver iagttaget i nutiden. Det er således ikke en sammenligning mellem Foucault og Gadamers begreb for hermeneutik der her eftersøges, da Foucault i hans artikel *The Hermeneutics of the Subject* fra 1994, betragter hermeneutikken som ”a matter of prescribing a hermeneutic attitude toward oneself” (Foucault 1994, s. 104). Altså udgør hermeneutikken hos Foucault en bestemt måde at forholde sig til sig selv. Som en erfaringsbaseret måde at supervisere sig selv, i forhold til de fortolkninger, man gør om sig selv, som subjekt. Hos Gadamer er hermeneutikken beskrevet som de erfaringer, der danner grundlaget for fortolkning af udsagn eller tekster.

Hermeneutikken er hos Gadamer derfor, ligesom det er tilfældet med Foucaults genealogiske metode, en bestemt måde at betragte historiske fænomener, som noget hvorfra der udspringer erfaringer, som får betydning for, hvordan fremtiden er formet, eller bør fortolkes.

Der er dog ikke tale om, at specialet laver en komplet vidensarkæologisk eller genealogisk analyse af det uddannelsespolitiske felt. I stedet gør den metodiske tilgang som præsenteret ovenfor, det muligt at undersøge hvordan de empiriske nedslagspunkter er mere end ord og anvisninger, der danner grundlag for en samfundsdiagnostik af et aktuelt styringsrationale. De repræsenterer således også en bestemt sprogbrug, som er udsat for en historisk udvikling og virkningshistorie, som har konsekvenser for hvordan, Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets sprogbrug kan fortolkes. Disse forskellige fortolkningsmuligheder kan derefter iagttages gennem Foucaults magtanalytiske blik, og kan dermed analyseres som en bestemt mekanisme, som magten kan operere gennem.

Foucaults magtanalytik

Det magtanalytiske blik, der anvendes i specialet, stammer ligeledes fra Foucault, som bidrager med et blik på magt og magtrelationer. Foucaults magtanalytiske blik gør det muligt at analysere, hvilke mekanismer der danner grundlag for en bestemt måde at lede individer på. Dette perspektiv bidrager til undersøgelsen af Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets måde at styre de studerende på. Foucaults magtanalytiske tilgang adskiller sig fra en klassisk sociologisk magtforståelse om, at magt er noget håndgribeligt, man enten besidder, eller ikke besidder. Magt er således ifølge Foucault, ikke noget som opretholdes i en bestemt situation eller tidsrum, og ej heller noget som opererer gennem ydre magthandlinger, der virker adfærdsstyrende. I Foucaults optik opererer magten mere subtilt som noget, der gennemsyrrer og regulerer individers adfærd og handlinger. Dens virke er således mellem relationer og gennem disse relationer påvirker den subjekter til at handle på en bestemt måde eller ud fra et bestemt rationale (Richter 2011). Foucaults magtanalytik tager udgangspunkt i individet som et liv, der skaber sig selv gennem forskellige magtrelationer (Richter 2011). Dette betegnes af Foucault som en objektivering af individet, som historisk set er foregået gennem forankrede institutioner såsom lægevidenskaben, skoler og fængsler (Richter 2011). Foucault beskæftiger sig altså ikke med magt som noget, der kommer i form af en titel eller en 'plads for enden af bordet'. Det beskrives nærmere som en allestedsnærværende magt, der bevæger sig i og mellem relationer, og mellem subjekter og institutioner, som noget der hele tiden

søger at påvirke subjektet til at handle på en bestemt måde. Ved at anskue magt og magtudøvelse på denne måde får specialet et blik på en magt, der er uafhængigt af personer og som drives gennem relationer: *"It is never localized here or there, never in anybody's hands [...] Power is employed and exercised through a net-like-organisation"* (Foucault 1980, s. 98). Magt anskues i dette speciale som noget relationelt, på en måde hvor den gøres afhængig af at operere gennem relationen mellem institutioner og subjekter. I denne konkrete kontekst anskues magt i relationen mellem uddannelsespolitikken og de studerende. Magten organiserer sig i relation til de studerende på en uforudsigelig og diskontinuerlig måde, som giver magtrelationen en fleksibel og subtil form. Grundet magtens diskontinuerlige natur, der konstant er under forandring, og som tilpasser sig til den relation den opererer igennem og opretholdes i, kan det være vanskeligt at sætte en finger på, hvordan magten opererer i relation til de studerende.

En yderligere vigtig pointe i Foucaults tænkning af magtrelationer er, at magt kun kan opstå i relationer med frie individer eller subjekter. Der er ifølge Foucault ikke tale om en magtudøvelse, hvis denne sker gennem tvang, for så er der netop tale om tvang, som i Foucaults optik ikke er en magthandling (Christensen og Hamre 2018). I stedet er magt noget, der producerer et mulighedsrum for subjektet at handle indenfor, der bliver styrende for individets måde at handle på. Den relationelle magt får således en produktiv funktion, hvor den opstiller eller producerer muligheder, indenfor en given ramme, for derigennem at forsøge at styre fremtidige handlinger for det subjekt der placeres i magtrelationens mulighedsrum (Christensen & Hamre 2018). I analysen af magtrelationen mellem de studerende og universiteterne, skal magthandlingen altså iagttages gennem det mulighedsrum, der af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet, opstilles for de studerende.

Opsummering

Foucaults forfatterskab har en gennemgribende trang til at problematisere selvfølgeligheder ved at undersøge tilblivelsen af historiske fænomener og de subjekter der er affødt af disse. Han betragter således ikke historien som en fastlagt eller forudbestemt proces, men som noget der hele tiden bliver skabt af den historiske samtid, som den udfolder sig i. Han anvender, som det er beskrevet ovenfor, et epistemologisk blik, med særligt fokus på at problematisere de videnskabelige diskurser og årsagerne bag etableringen af disse (Christensen & Hamre 2018).

Dette analytiske blik indgår i et samspil med Hans Georg Gadamer's hermeneutiske filosofi, og benyttes i specialet til at undersøge, hvordan et bestemt historisk fænomen har udviklet sig gennem dets virkningshistorie (Gadamer 2005). Til at kunne genkende de mekanismer, der ligger til grund for magtrelationerne, inddrager specialet som nævnt i indledningen Deleuze og Guattaris forståelse af ordre-ord, som beskrives i et separat afsnit nedenfor. Ordre-ordet anvendes i specialet til analytisk at få øje på de mekanismer, der kan betragtes som en magtudøvelse, der søger at påvirke de studerende på en bestemt måde. Sproget som en magtmekanisme, der forsøger at opstille mulighedsrum for de studerende, er således et centralt analysepunkt i specialet, der gør det muligt at betragte empirien som magthandlinger, der finder sted gennem sprogbrogen. Specialet får med dette blik mulighed for at undersøge og analysere hvilke subjekter, og dertilhørende mulighedsrum, der skabes gennem Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets sprogbrug om universitetsuddannelserne i Danmark. Ydermere bliver det med Foucaults problematiserende blik muligt at iagttage, hvordan sprogbrogen er funderet i et nyliberalistisk rationale og hvordan universitetsuddannelser og de studerende betragtes som løsningen på en bestemt problematik.

Teoretiske begreber

I det følgende afsnit vil specialets teoretiske begreber og tænkere blive præsenteret. Gennem separate delafsnit vil de teoretiske elementer, som på hver sin måde bidrager til specialets analyse præsenteres. Afsnittet tjener altså som en værktøjskasse af begreber og forståelser, der danner grundlaget for, hvordan empirien fremstår og analyseres. Forskellige teoretiske begreber udgør grundlaget for de enkelte analysedele.

Magtteoretiske værktøjer

Governmentalitet

Et essentielt begreb i Foucaults analyser af magtrelationer er governmentalitetsbegrebet, som stammer fra hans forelæsningsrække ved Collège de France i 1977-1978 under temaet Sikkerhed, territorium og befolkning. Governmentalitet er et begreb, der beskriver et felt af styringsredskaber, som anvendes til ledelse af befolkninger i det moderne samfund. Styringsredskaberne betegnes som praksisser, teknikker og videnskaber, som alle har en rolle i den politiske styring, der foretages i den moderne stat. Begrebet styring er dog ikke begrænset til at omhandle førnævnte redskaber, men må forstås i begrebets bredeste forstand, hvor styring er en regulering af noget eller nogen, efter et bestemt rationale. Styringen udspringer således fra autoriteter under staten, og har en smidig karakter, som både kan omhandle økonomiske, befolkningsmæssige eller individuelle forhold (Dean 2014). I dette speciale betragtes styringen gennem Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets publikationer.

Gennem Foucaults forfatterskab fremstår der ikke en konkret eller entydig forståelse af begrebet governmentalitet, men det fremstår altid i forbindelse med hans analyser af magtrelationer. Foucault undersøgte forholdet mellem forskellige vidensformer og magtteknologier, som var skabende for diverse praksis- og erfaringsområder herunder kriminalitet, galskab og seksualitet (Dean 2014). Governmentalitet dækker således over en bestemt form for rationale, der ligger til grund for statslig styring, og som relaterer sig til individets forholdemåde til denne styring. Governmentalitet bliver derfor ofte italesat som *conduct of conduct*, som er en bestemt måde at styre individers handlinger på. Conduct of conduct dækker over, hvordan man med styrende handlinger, påvirker individet til at handle på en bestemt måde gennem selv-ledelse (Dean 2006). Denne selvledelse kan forstås som et handlerum, der opstilles af en statslig styring, hvori individet forventes at handle på en bestemt måde, indenfor handlerummets grænser.

Governmentalitet iagttages gennem dette speciale som en biopolitisk styring, som i dette speciale forstås som en retningsanvisning fra en magtøverlegen, der opstiller nogle mulige handlerum, som den magtunderlegende i sin selv-ledelse, må forholde sig til. Eksempelvis kan læringsmål på universiteterne betragtes ud fra dette perspektiv. Læringsmålene er nogle forudsatte rammer eller mulighedsrum, som opstiller forventninger til de studerendes udbytte af et fag. Indenfor rammerne af læringsmålene, må den studerende forholde sig til, hvordan denne bedst leder sig selv, til at opnå de kompetencer eller kvalifikationer der forventes af den studerende. Læringsmålene bliver således handlerummet, hvori der ligger nogle bestemte forventninger til, hvordan den studerende efter kurset skal betragte det læringsmæssige udbytte af kurset. Læringsmålene kan således ikke betragtes som en magtudøvelse i klassisk forstand, da der ikke er tale om tvang eller direkte magtudøvelse. I stedet er der tale om en magt der på en subtil og indirekte måde, påvirker den studerende til at lede sig selv på en bestemt måde, så den studerendes faglige udbytte lever op til de forventninger, der beskrives i læringsmålene. Det er altså en indirekte styring, der på en subtil måde påvirker et subjekt, til at handle på en måde, indenfor det mulighedsrum, som styringen opstiller.

Foucault inddrager i sine governmentalitets analyser, et perspektiv på etik og moral, og gør således et *etisk selvforhold* til et produkt af selv-ledelsen. Etikens substans beskrives af Foucault på følgende måde:

[...] the determination of the ethical substance; that is, the way in which the individual has to constitute this or that part of himself as the prime material of his moral conduct. [...] the way in which the individual establishes his relation to the rule and recognizes himself as obliged to put it into practice [...] to attempt to transform oneself into the ethical subject of one's behavior."

(Foucault 1990, s. 26f)

Foucault forstår altså individets etiske selvforhold gennem individets forhold til moraliteten. Etikken er en forståelse af, hvordan individet leder sit indre til at udføre moralske handlinger, som er i tråd med den styring, individet udsættes for. Dette er beskrevet ved, at individet bør internalisere en bestemt adfærd i sit indre, og derved stille sig selv i et etisk selvforhold i forhold til det handlerum styringen opstiller. De studerende må altså forholde sig til, og internalisere den adfærd, som

læringsmålene foreskriver og lede sig selv på baggrund af disse for at handle moralsk og dermed opnå et etisk selvforhold.

Dette perspektiv anvendes i specialet til at betragte Foucaults beskrivelse af det nyliberalistiske rationales fremkomst som en rationalitet, der udstyrer stater og organisationer med et bestemt grundsyn på individer med fokus på effektivisering og økonomi (Foucault 2009). Rationaliteten får således betydning for, hvordan handlerummet som subjekterne placeres i, er udformet. Handlerummet definerer dernæst hvilken adfærd, der betragtes som en moralsk korrekt adfærd, som dermed kan stille subjektet, såfremt dette internaliserer denne adfærd, i et etisk selvforhold.

Der kan således drages en sammenhæng mellem Foucaults governmentalitetsbegreb, og teori om biopolitik og nyliberalisme, der i dette speciale tilsammen betragtes som en bestemt økonomisk rationalitet, der danner grundlag for styring i den moderne stat.

Biopolitik

I forbindelse med Foucaults forelæsninger på Collège de France det efterfølgende år i 1979, præsenterer han begrebet biopolitik i forbindelse med en analyse af racismens fremvækst (Eliassen 2016). Begrebet er en anderledes beskrivelse af magt, end hvad Foucault tidligere har beskæftiget sig med. Den biopolitiske magt, eller biomagt som Foucault også betegner den, retter sig mod en population eller befolkning, og har sikkerhed og kontrol, som sit fokus (Eliassen 2016). Det der i biopolitikken bliver den centrale genstand for magtudøvelse, er selve livselementet, kroppen og hermed folket. Biopolitikens fremkomst betegnes af Foucault som en tærskel i den statslige administrations historie, da det er første gang, at det biologiske bliver til genstand for det politiske. Ifølge den norske professor Knut Ove Eliassen bliver den suveræne magts undertrykkende virke, forandret af biopolitikken til en produktiv og mindre restriktiv styring (Eliassen 2016). Biopolitikken muliggøres af kapitalismens opblomstring og fremkomsten af de moderne videnskaber, der gør det muligt at udføre videnskabelige undersøgelser, med subjekter i befolkningen som undersøgelsesgenstand (Eliassen 2016). Denne udvikling gør det muligt at betragte en samlet befolkning på baggrund af nogle normalitetsprincipper såsom sundt/sygt, normalt/unormalt og nyttig/unyttig. Denne måde at betragte befolkningen på skaber en normalitetsforståelse, som danner grundlag for regulering og styring af hele befolkningsgrupper, og deres sundhed, med det formål at optimere befolkningen og kapitalismens arbejdsstyrke (Christensen & Hamre 2018).

Det kan dermed udledes, at biopolitikken medfører tilblivelsen af en bestemt politisk rationalitet, der interesserer sig for at effektivisere landbruget, bureaukratiet og samfundsproduktionen. Denne effektivisering tager afsæt i et kapitalistisk synspunkt, som en søgen efter at stimulere økonomien og samtidig udvise omsorg for befolkningen og deres velbefindende. Effektiviseringen sker gennem en styring, som understøttes af videnskabelige statistikker om befolkningens biologiske forhold såsom fødselsrater, dødelighed og lignende. Livet gøres således til et objekt, der kan reguleres og styres af staten (Eliassen 2016).

Foucault sonderer selv mellem *biopolitik* og *biomagt*, som to begreber der er meget tæt beslægtede og som ofte kan erstatte hinanden én til én (Eliassen 2016). Dog beskriver han, hvordan biomagten dækker over det at kunne regulere og styre en befolknings livsprocesser, gennem en biologisk magtudøvelse. Det biopolitiske derimod har en mere retningsangivende karakter, som beskriver hvor styringen skal udspringe fra, nemlig politikken. Biopolitikken dækker således over en forvaltning af befolkningens sundhed, som sker ved at gøre biologien til en integreret del af en politisk dagsorden, hvor biomagten så kan sætte ind. Biopolitikken skaber dermed de handlerum, som i Foucaults optik fungerer som en magtmekanisme, der forvalter befolkningen på en biopolitisk måde. Det enkelte individs liv bliver af biomagten objektgjort, som noget der fra politisk side kan påvirkes og reguleres gennem en betragtning af befolkningen som en samlet styringsgenstand (Christensen & Hamre 2018).

Nyliberalismens oprindelse

I det følgende vil nyliberalismens oprindelse som ideologi præsenteres, på baggrund af Foucaults beskrivelser af dennes frembrud. Desuden inddrages den amerikanske professor Wendy Browns syn på konsekvenserne af et nyliberalistisk rationale, der ifølge hende gennemsyrrer den moderne stat i dag. Wendy Brown er en amerikansk professor, som i 1983 blev Ph.d. i Politisk filosofi. Hun har siden undervist i politisk teori og kritisk teori, ved forskellige amerikanske universiteter, for nuværende på University of California (Berkeley 2019). I 2015 udgav hun bogen *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*, som er en kritisk refleksion over netop nyliberalismen. Denne bog er et centralt værk i dette speciale, både som tematisk inspirationskilde og teoretisk perspektiv. Wendy Brown tilbyder en aktuel læsning af Foucaults forståelse af nyliberalismen og dens frembrud. Dette perspektiv danner grundlaget for specialets forståelse for, hvad der kenderterger det nyliberalistiske rationale i de moderne samfund og hvilke konsekvenser implementeringen af dette medfører.

Siden 1970'erne, er der i størstedelen af de vestlige samfund, fremsprunget en nyliberal bevægelse, som har forandret den politiske og sociale orden i de vestlige demokratier. Nyliberalismen er som ordet indikerer en ny ideologisk tilgang, og adskiller sig dermed fra den klassiske liberale tilgang, der har bredt sig i vesten siden 1800-tallet (Eliassen 2020). Nyliberalismen får sit globale gennembrud i takt med valget af Margaret Thatcher som premierminister i England og Ronald Reagans indtræden som USA's præsident med deres deregulering af statsligt kontrollerede markeder og konkurrenceudsættelse som gav plads til private og liberale drivkræfter i de politiske samfund (Eliassen 2020). Nyliberalismen adskiller sig fra den klassiske liberalisme, som Adam Smith beskrev som *den usynlige hånd* i *The Wealth of Nations* fra 1776, ved ikke at dele *laissez faire* tilgangen om, at markedet eksisterer på egen hånd og ikke kræver statslig involvering. Nyliberalismen udspringer derimod fra en forståelse af, at markedet har brug for en vis beskyttelse eller regulering, for at kunne virke (Eliassen 2020).

Michel Foucault sondrer mellem to traditioner af nyliberalismen, som udspringer efter anden verdenskrig. Han beskriver en europæisk tradition, den tyske *ordo-liberalisme*, som er opkaldt efter et tysk tidsskrift af samme navn. Desuden beskriver han en amerikansk tradition, *anarko-liberalisme*, som i den moderne sociologi betegnes som Chicago-skolen (Brown 2015, Foucault 2009). Ordo-liberalismens fokus ligger på forholdet mellem marked, stat og centralbank, og har som ideal, at markedet skal kunne agere uafhængigt af statslig regulering, men samtidig at markedet skal have en central plads i den økonomiske politik, således at staten understøtter det, såfremt markedet har brug for det. Ordoliberalismen er dermed et udtryk for en nytænkning af den økonomiske politik, hvor statens formål er at skabe et sundt miljø for markedet, ved at agere mægler i frie forhandlinger mellem markedets parter (Eliassen 2020). Den amerikanske Chicago-skoles tænkning af nyliberalismen beskriver en mere vidtrækkende tilgang, som et bestemt rationale, der danner grundlaget for en bestemt måde at tænke styring af staten og individer på. Her anses statslig styring, som et nødvendigt onde for at bevare friheden og markedet, men samtidig ønskes det, at staten kun skal gribe ind, når markedet har brug for beskyttelse (Eliassen 2020). Anarko-liberalismen begrænses i denne tænkning ikke alene til den økonomiske politik, men søger i stedet at lade markedet råde på alle områder af statens politik, inkluderende sundhed, politi og uddannelse. Det er ifølge Brown også Foucaults anskuelse, at det er hos Chicago-skolen, at idéen om subjektet som en markedsressource opstår (Brown 2015). Begge tilgange lægger desuden op til, at staten må være konkurrenceudsættende på

alle parametre i samfundet, for bedst at kunne opnå økonomisk vækst. Staten må således tilpasse sin styring ud fra et økonomisk rationale, hvor ulighed og konkurrence er et nødvendigt princip (Eliassen 2020, Brown 2015).

Med ovenstående præsentation af de forskellige nyliberalistiske traditioner skal det forstås, at den klassiske liberalisme har udviklet sig til en styring, der ikke udelukkende fokuserer på den økonomiske politik. Med den nyliberalistiske tænkning er det muligt for en stat at styre på alle aspekter af borgernes liv, hvilket betragtes som en væsentlig mere gennemgribende økonomisk styring end hidtil set (Brown 2015). Nyliberalismen er dermed at betragte som et rationale, der griber ind i borgernes liv, og gør alle menneskelige forhold målbare. Denne indgriben leder til Foucaults beskrivelse af mennesket som homo oeconomicus – eller den mere moderne betegnelse humankapital (Foucault 2009, Eliassen 2020, Brown 2015). Gennem dette begreb bliver det muligt at betragte det enkelte individs aktuelle værdi i form af dets kompetencer, værdier og sociale status. Videre bliver det muligt for staten at indrette samfundet på en måde, hvor disse individer styres til at øge deres humankapital. Dette aspekt bliver uddybet i et særskilt afsnit nedenfor.

Nyliberalistisk governmentalitet

Ved Foucaults forelæsninger ved Collège de France fra 1977 til 1979 taler han også om nyliberalismen i sammenhæng med hans forståelse af governmentalitet, som blev præsenteret ovenfor. I denne forelæsningsrække, der er udgivet i bogen *The Birth of Biopolitics* fra 1979, beskriver han, hvordan det nyliberalistiske rationale har en markant indflydelse på, hvordan staters tilgang til styring er. Her beskriver han blandt andet, hvordan nyliberalismen adskiller sig fra den klassiske liberalisme: ”Det drejer sig altså ikke om at fremskaffe et tomt rum [markedets frirum], men at overføre, projicere, transponere de formelle principper for en markedsøkonomi på en almen regeringskunst” (Foucault 2009, s. 157). Foucault beskriver hermed, hvordan et nyliberalistisk rationale har konsekvenser for, hvordan staten navigerer i sin styring af befolkningen gennem de grundlæggende principper for markedsøkonomi. Nyliberalismen har ifølge Foucault en direkte indflydelse på, hvordan styringen fra den moderne stat udfolder sig, og hvordan magtudøvelserne i denne nyliberale styring sker i relation til økonomien og dennes bedste. For Foucault handler det nyliberalistiske rationale ikke om, at staten skal lade økonomien leve sit eget liv, det handler nærmere om at aktivere staten på en bestemt måde på vegne af økonomien, så staten ikke overtager økonomiske funktioner, eller griber ind i effekterne af denne økonomisering. Det nyliberalistiske styringsrationale

er altså ifølge Foucault, en styring som faciliterer konkurrence og vækst, også når det kommer til sociale relationer i samfundet (Foucault 2009). Dette står i kontrast til den klassiske liberalisme, hvis formål altid var at tilse markedets bedste, men med et begrænset perspektiv på hvad der kunne inkluderes i det økonomiske marked. Hos nyliberalismen bliver dette rationale langt mere vidtrækkende, og favner nu ifølge Foucault og Brown også de sociale relationer og samtlige andre sfærer i samfundet (Foucault 2009, Brown 2015).

Foucault beskriver videre, hvordan denne styrende facilitering, er en kritisk funktion for en nyliberal stat. Da konkurrencen er en essentiel del af rationalet, må staten sørge for at producere og reproducere denne konkurrence. Her adskiller nyliberalismen sig igen fra den klassiske liberalisme. For den klassiske liberalisme er det, som nævnt ovenfor, naturens gang og en *laissez faire* holdning til markedet, der er den gennemgående relation mellem stat og marked. I nyliberalismen bliver det netop en central statslig styringsopgave, at intervenere markedet så det kan holde sig selv kørende. Foucault beskriver, hvordan det er det juridiske, der giver form til det økonomiske, altså hvordan lovgivningen former og leder markedet til at kunne stå selv "*Government must accompany the market from start to finish*" (Foucault 1979, IN: Brown 2015, s. 63). Den klare sondring mellem den klassiske liberalisme og Foucaults beskrivelse af nyliberalisme bliver dermed, at det nyliberalistiske rationale har til formål at styre *for* markedet, og ikke *på grund af* markedet. Dette er ifølge Foucault en omvendning i forhold til den klassiske liberalisme, hvor styringen slet ikke griber ind i markedet (Foucault 2009, Brown 2015).

At konkurrenceskabelse for en nyliberalistisk stat er et mål i sig selv, udspringer af de følgevirkninger som konkurrencen medfører. Konkurrence leder blandt andet til økonomisk vækst, som Foucault betragter som den eneste nødvendige socialpolitik, "*only one and true fundamental social policy*" (Foucault 1979, IN: Brown 2015, s. 63). Det er altså et fokus på økonomisk vækst, der egenhændigt skal gøre det muligt for individerne at trives i den moderne nyliberalistiske stat. Med dette fokus behøver staten ikke at forholde sig yderligere til socialpolitikken. Konkurrence bliver således midlet til målet, fordi konkurrence skaber økonomisk vækst, som skaber velfærd og sikkerhed for individerne i samfundet (Brown 2015).

Dette perspektiv på det nyliberalistiske rationale som noget der søger at skabe konkurrence i den moderne stat, er i dette speciale interessant at anvende i analysen af Danmarks måde at forholde sig

til uddannelsespolitikken. Med dette blik er det muligt at iagttage, hvordan der i Danmarks politik for universiteterne, bliver iagttaget et behov for at konkurrenceudsætte, og hvorvidt dette bliver bestemmende for, hvordan de danske universiteter styres i sig selv, og hvordan disse søger at styre på individerne.

Konsekvenserne af den nyliberale stat

I Browns bog *Undoing the demos* fra 2015 aktualiseres og udbygges Foucaults tanker om nyliberalismen som et bestemt rationale. I bogen beskriver Brown, hvordan den klassiske forståelse af nyliberalismen fremmer det frie marked, og hvordan ideologien om at et marked der får lov til at stå for sig selv, uden at blive reguleret eller intervereret af en stat skaber den bedste version af et samfund for alle (Brown 2015). De fleste fortalere for den klassiske nyliberalisme betragter staten som noget, der har til opgave at opretholde nationens forsvar og værne om borgernes sikkerhed og rettigheder. Det er dog fortsat forestillingen, at forsvaret skal handle på markedets betingelser og styres af markedskræfter, men selve opretholdelsen sker gennem staten. Brown beskriver den klassiske nyliberalisme som en ideologi eller et rationale om, at man skal lade markedet kontrollere sig selv, og at staten helst skal undlade at interferere med markedet på andre områder end nationens overordnede sikkerhed (Brown 2015).

Hun lægger sig på linje med Foucault, og iagttager også nyliberalismen, som et rationale, der har haft en enorm påvirkning på det sociale og politiske liv, og som i sidste ende har påvirket måden at betragte og styre individer på i det moderne samfund. Hun mener at kunne iagttage en form for nyliberalisme, som ikke udelukkende koncentrerer sig om det frie marked og om at holde staten udenfor markedets kræfter, men som kommer til udtryk ved at konkurrenceudsætte alle aspekter af det menneskelige liv, herunder blandt andet demokratiet, uddannelsessystemet og politikken (Brown 2015).

Med nyliberalismen som en politisk rationalitet beskriver Brown, hvordan staten bliver økonomiseret på tre forskellige niveauer, som en model, et objekt og et projekt (Brown 2015, s. 62). Hun mener, at de økonomiske principper bliver modellen for de handlinger, der kan træffes indenfor staten. Samtidig bliver økonomien det primære sigte med disse handlinger, nemlig at staten handler på en bestemt måde, ud af bekymring for økonomiens velbefindende. Hermed bliver økonomiens velbefindende et pejlepunkt, eller et objekt, der styres efter. Samtidig mener Brown, at økonomien bliver til et statsligt projekt, i den forstand at det er statens ansvar at understøtte økonomien så den

ikke bliver understimuleret, uden at staten begrænser økonomien eller markedet. Det bliver altså statens projekt, så at sige at holde hjulene i gang, uden at der gribes ind og reguleres på markedet eller økonomien, hvis det ikke er nødvendigt (Brown 2015).

Nyliberalismen handler altså i Browns optik ikke om at lade markeds kræfterne få frit løb, men nærmere at producere alle institutioner og samfundsforhold, som noget der skal og bør konkurrenceudsættes. Det er med udgangspunkt i denne iagttagelse, at Brown argumenterer for, at nyliberalismen har biopolitiske konsekvenser for det menneskelige liv og for forståelsen af demokratiet.

Afviklingen af demokratiet

Brown argumenterer i sin bog for, at denne stræben efter at skabe demokratiske processer i konkurrencen eller markedets billede, ultimativt leder til en afskaffelse af demokratiet i sin grundlæggende essens (Brown 2015). Hun argumenterer således for, at en konkurrenceudsættelse af demokratiet i sin oprindelige opfattelse (som den tyske sociolog Jürgen Habermas beskrev det (Habermas 2005)), bryder med nogle af de grundlæggende principper for demokratiet, såsom lighed, placering af den politiske magt, samt befolkningens magt til at beslutte hvilken politik staten skal bygges på. Disse grundlæggende principper i forståelsen af demokratiet som folkets styre kan ifølge Brown ikke sameksistere med et konkurrenceudsat marked, fordi konkurrence netop medfører, at borgerne ikke længere er gjort lige, men i stedet bliver placeret på en markedsplads, hvor det er forventet, at de handler egennyttemaksimerende (Brown 2015).

Nyliberalismen forandrer dermed rammen for, hvordan en stat legitimerer sig selv. Fra at den i demokratisk forstand bliver legitimeret gennem formuleringen af grundlæggende menneskerettigheder, der fastsættes på demokratisk vis, som man så det i forbindelse med perioden efter den franske revolution (Habermas 2005), skal staten nu legitimere sig selv ved at producere økonomisk vækst, for at tilfredsstille det marked som staten afhænger af. Eksempelvis var Dansk Erhverv, på vegne af de erhvervsdrivende i Danmark, hurtige til at lange ud efter regeringen og så tvivl om deres dømmekraft, eller vilje, til at understøtte erhvervslivet og dermed markedet i forbindelse med anden bølge af nedlukningen i forbindelse med COVID-19 pandemien (Finans 2020). Når erhvervslivet på den måde kritiserer og skaber usikkerhed om regeringens hensigter og handlekraft, lægges der et pres på regeringens legitimitet til at lede landet gennem krisen. Denne

legitimitet er således styrket og afhængig af, i hvilken grad markedet og erhvervslivet ser sig tilgodeset i forbindelse med lønkomensation, som kritikken her gik på.

Det er altså ikke kun demokratiets form, der bliver økonomiseret, men også den måde hvorpå staten skaber sin egen legitimitet, der nu er afhængig af markedets og økonomiens behov (Brown 2015). Brown beskriver, hvordan konkurrencen erstatter idéen om en lige transaktion, som ellers er det bærende element i den klassisk liberale ideologi med lighed som et kerneprincip i demokratiet. Ifølge Brown er en konkurrenceudsættelse af staten med til at skabe en skævvridning i samfundet, fordi ulighed er en præmis for konkurrence: *”Consequently, when the political rationality of neoliberalism is fully realized, when market principles are extended to every sphere, inequality becomes legitimate, even normative, in every sphere”* (Brown 2015, s. 64). Brown argumenterer altså for at økonomisk hensyntagen og konkurrence, der gennemsyrrer alle aspekter af et givent samfund, kan have fatale konsekvenser for individer såvel som for samfundets demokrati. Når konkurrence bliver den normaliserede tilgang til alle forhold i samfundet, og demokratiet producerer vindere og tabere, mener Brown, at de grundlæggende principper for demokratiet bliver skævvredet.

”as each term is relocated to the economy and recast in an economic idiom, inclusion inverts into competition, equality into inequality, freedom into deregulated marketplaces and popular sovereignty is nowhere to be found. There, compressed to a formula, is the means by which neoliberal rationality hollows out both liberal democratic reason and a democratic imaginary that would exceed it”
(Brown 2015, s. 42)

Dette blik for hvordan demokratiet potentielt afvikles, når alle aspekter af statens politik bliver behandlet gennem økonomien, giver i specialet mulighed for at undersøge, hvilke mulige konsekvenser den danske uddannelsespolitik har, for nogle af de grundlæggende demokratiske principper, som samfundet bygger på. Teorien giver således mulighed for at iagttage, hvordan der i politikken produceres vindere og tabere, og hvordan universitetsområdet bliver betragtet som noget, der konkurrenceudsættes i specialets empiri.

Humankapital: Individet som en samfundsressource

Specialet interesserer sig, udover det nyliberalistiske rationales oprindelse og konsekvenser, også for hvordan perspektivet på individet ændrer sig, i den moderne nyliberalistiske stat. Denne interesse ligger i forlængelse af teoriens andre perspektiver, og understøtter således analysen af, hvilke subjektpositioner der skabes, når et nyliberalistisk rationale bliver det styrende i en stat. Dette teoretiske område er velbeskrevet da både Foucault, Eliassen og Brown beskæftiger sig med det. Foucault har tidligere beskrevet hvordan *homo oeconomicus*, det økonomiske menneske, blev skabt i forbindelse med den klassiske liberalisme som en form for rationel aktør, der handlede egennyttmaksimerende i forhold til sin rigdom, og som gjorde alt ting op i rentabelt/ikke rentabelt, og produktionsduelighed (Eliassen 2020). I forbindelse med nyliberalismen beskriver Foucault, hvordan dette perspektiv på den rationelle aktør forandres i forbindelse med nyliberalismens styringsfilosofi. Der beskrives nu i stedet for, en *humankapital*, hvor der ikke længere fokuseres på produktionsduelighed, men på de kompetencer hvormed et individ formår at bidrage til en bestemt opgave, altså i hvor høj grad individet er kvalificeret, til at være produktiv (Eliassen 2020). Denne humankapital kan forstås som en etiket, der sættes på eksempelvis den studerende, som kan øge sin humankapital ved at uddanne sig videre, deltage i kurser og udvide sin mulighed for at blive et såkaldt kvalificeret individ. Dette leder ifølge Eliassen til, at et individ, der lever i en nyliberalistisk stat, forventes at forholde sig til sin egen humankapital, hvilket betyder, at individet selv må tage aktiv stilling til, hvordan dette forvalter sin humankapital som en rationel aktør i et marked.

I forbindelse med uddannelse i Danmark har man tit hørt det udtrykt gennem *ansvar for egen læring* (Kruse 2005). Ifølge Eliassen får dette den betydning, at man ”*gjennem livslang læring kapitaliserer på seg selv ettersom arbejdets markedsværdi er en funksjov av etterspørselen av singulære ferdigheter*” (Eliassen 2020: s. 54). Humankapital er således et perspektiv på individet, som gør deres individuelle kvalifikationer til en målbar ressource, i forhold til at kunne indgå på et arbejdsmarked og producere værdi for samfundet. Det er altså ikke et spørgsmål om hvilken baggrund individet har eller hvilken social klasse individet stammer fra, men nærmere et fokus på den enkelte selvstændige aktør der bliver entreprenør for sit eget liv som en værdiskabende arbejdskraft (Eliassen 2020). Humankapitalen er altså ganske konkret, ifølge Eliassen: ”*en ny form for subjektivitet, eller mer presist, nye måter å forholde seg til seg selv på*” (Eliassen 2020, s. 55).

Forgreninger i iagttagelsen af mennesker som humankapital

Brown anvender i sin beskrivelse af individer som humankapital en række forskellige forgreninger i forståelsen af disse, som i specialet giver mulighed for at kunne genkende, når individet bliver betragtet som humankapital. Dette gør hun, fordi det ikke udelukkende er individet selv, der betragter sig selv som humankapital. Hun argumenterer for, at reduktionen af individet til humankapital, også foregår i institutionerne (Brown 2015).

Først og fremmest gør hun det klart, at individet ikke udelukkende er humankapital for sig selv, men også for den virksomhed eller stat det betragtes som en del af. Hun argumenterer altså for, at selvom nyliberalismen stiller individet ansvarlig for sin egen konkurrencedygtighed og dermed værdi for virksomheden eller staten, er der ikke noget sikkerhedsnet for, at dets humankapital fortsat kan repræsenteres af firmaet, fordi firmaet også må bekymre sig om sin egen konkurrencedygtighed. På trods af at individet konstrueres som humankapital for både sig selv og virksomheden, er der en konstant risiko for, at den menneskelige værdi ikke længere er stor nok, til fortsat at kunne skabe værdi for virksomheden. Denne utryghed er endnu en konsekvens af en nyliberalistisk rationalitet, som gør, at virksomheden altid er i fare for at skulle outsource eller nedskalere på baggrund af finanspolitiske bølger, der kan sætte det enkelte subjekts værdi over styr (Brown 2015).

For det andet mener Brown, at det er centralt for forståelsen af humankapital, at relationen hvori kapitalen skabes ikke tager udgangspunkt i lighed, men ulighed: *"When we are figured as human capital in all that we do and in every venue, equality ceases to be our presumed natural relation with one another"* (Brown 2015, s. 38). Lighed er altså ikke længere det grundlæggende fundament for demokratiet, fordi der i et demokrati bestående af humankapital, er nødt til at kunne skelnes mellem de enkelte individers værdi. Dermed konstitueres der vindere og tabere, hvorved ligheden bortfalder og den sociale kontrakt vendes på hovedet. For det tredje argumenterer hun, at når alt bliver gjort til kapital, forsvinder produktionsarbejde som en kategori, og med den forsvinder grundlaget for at skabe fagforeninger for arbejdsklassen. Når alt konkurrenceudsættes, er der som konsekvens ikke længere mulighed for at skabe fællesskab, fordi det enkelte individ, i sit eget entreprenørskab, må kvalificere sig selv, ved at skabe afstand til andre, og dermed konstituere sig selv som vinder (Brown 2015).

Browns fjerde pointe er, at når der kun er humankapitaler, og det politiske domæne er skabt på baggrund af en økonomisk rationalitet, forsvinder grundlaget for at subjektet kan beskæftige sig med det fælles bedste for samfundet. Hertil knytter hun, at problemet ikke udelukkende er at fællesskabets

goder og fælles mål er devalueret af det nyliberalistiske rationale, men også at samfundsborgeren i sig selv mister sin platform. Hvis det økonomiske menneske tilgår alt som en markedsplads og kun kender til økonomisk rationel adfærd, kan det ikke samtidig beskæftige sig med politik eller det fælles bedste på en objektiv måde, fordi individets egne interesser altid overskygger dette. Platformen for det politiske liv bliver altså forandret af den nyliberalistiske rationalitet, som leder til at selve idéen om et folk, der hævder at have en fælles politisk suverænitet, et demokrati, går tabt, som følge af at den enkelte borger, i samfundets vigtigste interesse, er sine egne kvalifikationer og sin egen værdi i samfundet (Brown 2015).

Ydermere mener hun, at når en stats legitimitet beror på dens evne til at skabe global konkurrenceevne og økonomisk vækst, sker det på bekostning af den demokratiske retfærdighed. I stedet bliver det økonomiens principper, der bliver grundstenen for organiseringen og reguleringen i en stat og i føderale sammenslutninger som EU (Brown 2015). Alt politik der udspringer af sådanne stater, vil altså have økonomisk vækst for øje, uanset om der tales retfærdighed, uddannelse eller miljøpolitik. Politiske emner forfølges udelukkende i det omfang, at de kan føre til fremskridt i et økonomisk øjemed. Desuden måles den nyliberalistiske stats succes i antallet af skandaler, som de økonomiske prioriteringer medfører og statens evne til at understøtte og agerer på det frie marked (Brown 2015). Dermed argumenterer Brown for, at den nyliberalistiske stat drives på samme præmisser som et almindeligt firma ville gøre, hvor markedet er præmissen, og individerne er virksomhedens værdi, der skal optimeres mest muligt, for at skabe en konkurrencedygtig stat i relation til det globale marked (Brown 2015).

Brown iagttager altså flere niveauer i skabelsen af humankapital. Disse niveauer bidrager i specialet til at kunne genkende Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets iagttagelser af de studerende som humankapital. Desuden giver perspektiverne mulighed for at genkende, når ledelsen af de studerende sker gennem opstilling af handlerum og subjektpositioner, der leder dem til at forstå sig selv som humankapital for staten.

Subjekter under pres

En anden amerikansk professor, som også beskæftiger sig med det nyliberalistiske rationale, er Jodi Dean, som i bogen *Rethinking Neoliberalism* fra 2018, beskriver hvordan det nyliberalistiske rationale, og det at betragte sig selv som humankapital, kan skabe et pres på blandt andre de

studerende som subjekter. Hun beskriver hvordan nyliberalismen har ændret den disse subjektpositioner ud fra et eksempel om den arketype vi kender som ”Firmaets mand”, der er en person, som altid vil det bedste for den virksomhed han er en del af og ikke har sig selv som centrum for sine handlinger. Denne firmaets mand er i hendes betragtninger blevet forandret til det hun præsenterer som *The Gamesman* (Dean 2018). The Gamesman er kendetegnet ved at ville være foran alle andre, længere fremme i skoene, ved at værdsætte parathed og mobilitet,

”He construes power in terms of momentum. He replaces craftsmanship with social skills that involve seducing, humiliating and manipulating others. The gamesman doesn’t interiorize rules as socially valid norms; he experiences both work and personal relations as power struggles [...] – rules don’t apply to me.”

(Dean 2018, s. 7)

Hun beskriver altså hvordan subjektet, som følge af nyliberalismen har forandret sig til en maskine, der ikke længere betragter de almindelige normer, som noget der gælder for sig, men som hele tiden tilstræber at være den bedste i sit felt, den som har de bedste kvalifikationer i livet, altså den største værdi i kvalifikationer og humankapital.

Deans betragtninger inddrages her, som et understøttende perspektiv i forhold til at forstå hvad det er for subjektpositioner de studerende forventes at genkende sig selv i, i forhold til at opnå et etisk selvforhold, når de af institutionerne bliver transformeret til humankapital, og hvordan dette sætter individerne under et stort pres, i deres stræben efter at leve op til disse forventninger (Dean 2018).

Dean beskriver hvordan denne økonomiske tankegang hos individet, kan betragtes som en narcissistisk tendens, som hun beskriver med *The Gamesman*, hvilket fører til, at individerne også i sig selv skaber en opdeling i samfundet, mellem vindere og tabere. Hun argumenterer videre for at betydningen af dette er et øget individuelt behov for at fremhæve sig selv som en vinder, som igen får konsekvenser for hvordan man betragter både sig selv og andre individer. Dette får individerne til at betvivle deres egen tilstrækkelighed i forhold til samfundet og skaber en skepsis i forhold til masse kultur og til de relationer som de studerende har behov for at skabe mellem hinanden. Dean argumenterer altså for, at når individer betragtes og placeres i en position som humankapital, bliver

de i deres stræben efter at kvalificere sig selv mest muligt, dårligere til at indgå i relation til andre studerende og udvikler en individualiserende narcissistisk adfærd (Dean 2018).

Denne udvikling kan videre skade sammenholdet og demokratiet i en stat eller en institution, fordi alle betragtes som hinandens modstandere på markedet, og der kæmpes om en plads som vinder på dette marked. *"No wonder that communicative capitalism enjoins us to uniqueness: we are the product we make of ourselves"* (Dean 2018, s. 14). Dean beskriver altså en stræben efter en unikhed, en mulighed for at adskille sig selv og sine kvalifikationer fra andre, der skaber den værdi eller det produkt som fordres af en humankapitalistisk tankegang, de enkelte individer ansføres således til at være et så værdifuldt og unikt subjekt som muligt, i en stræben efter at være en vinder. Denne tankegang er ifølge Dean skadelig for hvordan individet betragter sig selv og skadelig i forhold til det pres der skabes på blandt andet de studerende, som kan være med til at skabe blandt andet depression og angst (Dean 2018, s. 14).

Et perspektiv på dette pres, som er affødt af et nyliberalistisk rationale, når de studerende konstrueres som humankapital for samfundet, bidrager i specialet til analysen af de subjektpositioner som bliver skabt af styringen i rationalet.

Værktøjer til analyse af sprog

Følgende afsnit fokuserer på de teoretiske elementer, som specialet benytter sig af i forhold til at analysere på sprogbrugen og fortolkningen af denne i specialets empiri med udgangspunkt i den hermeneutiske tilgang, som blev præsenteret ovenfor. I dette afsnit præsenteres desuden Gilles Deleuzes og Felix Guattaris forståelse af ordre-ordet, som er en forståelse, der tager udgangspunkt i lingvistikken.

Den hermeneutiske tilgang til sproget

Hans-Georg Gadamer beskriver, hvordan sproget er et skabende middel, der gør det muligt for forskellige parter at forstå konkret hvad der menes, med en bestemt sproglig ytring. Han beskriver således, hvordan sprog altid indgår i en hermeneutisk forståelse, som får betydning for, hvilke rammer en given tolkning af sproget kan udfolde sig indenfor. Han eksemplificerer dette med udgangspunkt i oversættelsen af en tekst fra et sprog til et andet. Gadamer's pointe er, at oversætteren, uanset hvilke intentioner og kvalifikationer denne besidder, altid vil være et hermeneutisk tolkningsled i sproget, som på den ene eller anden måde vil komme til at reducere sproget i sin videreformidling af en tekst.

En oversættelse, som dernæst leder til en bestemt fortolkning af en forståelse, kan således aldrig være *"en genoplivning af den oprindelige, sjælelige skriveproces"* (Gadamer 2005, s. 365), og vil således aldrig kunne indeholde de præcis samme hermeneutiske forståelsesrammer, som dannede grundlag for den originale udgave. I stedet kommer oversættelsen til at tjene som en genskabelse, der er baseret på oversætterens forståelse af, hvad der gennem sproget, siges i teksten. Eksemplet tydeliggør, at der er tale om en fortolkning af teksten og ikke en direkte reproduktion af tekstens sprog. Gadamer argumenterer derfor, at en oversættelse af en tekst giver anledning til en forandring i de fortolkningsmuligheder, der udspringer af oversættelsen. Uanset hvor loyal oversætteren måtte være overfor det oprindelige sprog, vil der ifølge Gadamer, altid opstå situationer hvor oversætteren må træffe nogle ubehagelige valg, når denne vælger at belyse nogle særtræk der for dem, fremstår som væsentlige. Denne udvælgelse må nødvendigvis betyde, at der er andre særtræk ved den originale tekst, som underbetones og negligeres, hvilket får konsekvenser for hvordan, teksten og sproget fremadrettet kan fortolkes og forstås (Gadamer 2005, s. 365). Dette betyder, at oversætteren eller læseren af en bestemt tekst må gå på kompromis med sin oversættelse og forståelse for at tilnærme sig originalens hermeneutiske mening. Oversætteren finder således, gennem en afvejning og overvejelse af den oprindelige mening, frem til et kompromis som dernæst bliver den essentielle tolkning af originalens budskab. Dette betyder dog ikke, at man nødvendigvis når frem til en vellykket genskabelse af budskabet, men gennem denne overvejelse af argumenter og modargumenter, kan man til sidst nå frem til en *"gensidig overføring af synspunkterne [meningsudveksling] til et fælles sprog og en fælles kendelse"* (Gadamer 2005 s. 366). Altså et sted hvor der skabes hegemoni om en bestemt hermeneutisk forståelsesramme, af en given tekst eller et givent sprog, hvor rammerne for tolkningen af sproget er indsnævret og reduceret til at have den samme betydning for den, som måtte have interesse for sagen.

Gadamer har en yderligere pointe, når det kommer til forholdet mellem fortolkeren og teksten. Han bruger dette forhold til at beskrive en hermeneutisk 'samtale', altså hvor det der tales om, udgøres af en fælles forståelse mellem fortolker og teksten. Dette beskriver han som et gensidigt forhold, hvor den der fortolker teksten, giver teksten plads til at danne en mening. Således beskriver han, hvordan en tekst, der ikke fortolkes eller læses, ikke har nogen mening i sig selv. Det er altså først i kraft af en læsning af tekstens hermeneutiske forståelse, at netop denne forståelse bliver mulig (Gadamer 2005, s. 367). Argumentet her er, at teksten ikke har en iboende eller et fastholdt standpunkt, men at forståelsen af teksten udelukkende kommer til sin ret, når teksten præsenteres for en anden part,

nemlig det subjekt der skal tolke på teksten, som deri giver teksten sin hermeneutiske mening. Processen om at forstå en tekst er således en gensidig afhængig størrelse, som afhænger både af teksten selv og af fortolkeren, som de to parter der til sammen udgør forståelsen. ”*Sproget er den midte, hvori samtaleens parter kommer til forståelse og opnår enighed vedrørende sagen*” (Gadamer 2005, s. 363). Denne pointe er særligt interessant i forbindelse med læsningen af specialets empiri, hvor sproget i empirien får en bestemt karakter, når den betragtes gennem et nyliberalistisk rationale. Gadamer's pointe er altså, at når man tilgår en tekst, som dette speciale tilgår empirien, med en forståelse af, at den er skrevet med udgangspunkt i et nyliberalistisk rationale, så bliver dette bestemmende for, hvilke fortolkningsmuligheder der skabes i læsningen af empirien. Det interessante er derfor netop, hvordan det nyliberalistiske rationale får betydning for empiriens funktionelle virkning, på det tidspunkt i historien de er skrevet. Gadamer's teori bidrager dermed til et blik for hvordan innovation som et begreb gennem dets virkningshistorie, har forandret Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets måde at forstå og fortolke begrebet på.

Ordre-ordets montage

Et yderligere aspekt, som bidrager til specialets analyse af sprogbrugen og sprogets funktion som retningsangivende, hentes hos Gilles Deleuze og Félix Guattari, hvis sprogvidenskabelige udgangspunkt stammer fra Ferdinand de Saussure og Louis Hjelmslevs forståelse af opdelingen af sprog som tegnsystemer (Deleuze & Guattari 2005). Tegnet deles her op mellem signifiant og signifié, som er en opdeling mellem betegnelsen og det betegnede. I denne forståelse findes der således en sondring mellem tegnet eller sprogets udtryk, realiseret gennem skrift, lyd eller udtale og indholdet i tegnet, altså hvad tegnet betegner, eller betyder (Deleuze & Guattari 2005). De beskæftiger sig i deres bog *Tusind Plateauer* fra 1980, blandt andet med Lingvistikens postulater og kommer i den forbindelse frem til et begreb om *ordre-ordet* (oversat fra det franske: *mot d'ordre*), som både dækker over det at give en ordre, men også dækker over det, at tingene er ordnet på en bestemt måde.

De indleder med at beskrive, hvordan undervisning ikke er en kommunikation af information til en elev, men nærmere kan betragtes som en maskine der påtvinger eleven nogle semiotiske koordinater, hvorfra eleven må forholde sig til undervisningens *montage* af ordre (Deleuze & Guattari 2005, s. 93). Montagen bliver af Deleuze og Guattari beskrevet som en form for anordning, opstilling eller sammensætning, som ikke direkte kan tilskrives en bestemt genstand, men som er noget, der opnår

sin mening, i sammenhæng med en given kontekst (Deleuze & Guattari 2005, s. 6). Montagen kan således betragtes som den fælles forståelse af et element eller en genstand, som i sammenhæng mellem fortolkning og det skrevne opnår sin betydning, hvorfra ordren må forstås som det budskab, der fremkommer. Ved eksempelvis at betragte en strategiplan som en opstilling, der er udarbejdet af en bestemt afsender, her forstået som Uddannelses- og Forskningsministeriet. Så udgøres montagen af den sammenhæng der er mellem strategi, kontekst og afsender, som alle har betydning for hvordan budskabet må fortolkes og forstås som ordre. Ordre-ordet udtrykker altså en forventning til handling, som står klart gennem de rammer, som opstilles af montagen. Montagen er dermed rammesættende for fortolkningsmulighederne, jævnfør Gadammers teori ovenfor. Udgangspunktet for disse montager af ordre er, at alt sprog får karakter af ordre, fordi den større forståelse som ordene indgår i, giver ordre-ordene en bestemt vægt, som indbyder til en bestemt handling.

”Man ser det i politiets eller regeringens officielle udtalelser som ikke interesserer sig ret meget for sandsynlighed eller sandfærdighed, men som helt klart siger hvad man skal bemærke og huske på. De officielle udtalelsers ligegyldighed i forhold til enhver troværdighed nærmer sig en provokation.

(Deleuze & Guattari 2005, s. 94)

Ordre-ordet er altså en funktion i sproget, som indbyder den tiltalte til at handle på en bestemt måde, på baggrund af det, der direkte og eksplicit bliver beskrevet af blandt andre autoriteter i forhold til den tiltalte.

Deleuze og Guattari trækker i deres forståelse på John Langshaw Austins idé om, at disse talehandlinger ikke kun finder sted i de ydre relationer mellem handling og tale, men at disse også finder sted gennem indre relationer mellem tale og nogle bestemte rituelle eller lovbestemte udsigelses, som i sig selv udfører en bestemt handling i selve udsigelsesakten. Her er der altså tale om handlinger, der ligger immanente i talen, og kan betragtes som *”implicitte eller ikke-diskursive forudsætninger”* (Deleuze & Guattari 2005, s. 96). Disse implicitte handlinger, der udføres i selve udsigelsesakten, beskrives af Austin som *illokutioner*. At betragte sproget ud fra dette perspektiv gennem ordre og illokutioner har den betydning, at sproget ikke længere blot betragtes som en kommunikation af information. I stedet betragtes sproget som ordre eller befalinger, som angiver en bestemt måde at handle på, ud fra de implicitte forståelser, som ligger i det udtalte eller skrevne sprog.

Sproget har med dette blik nogle indbyggede forventninger til hvordan modtageren handler på det, som i specialet betragtes som en særlig funktionel magt, der opererer gennem ordren og som kan iagttages gennem Uddannelses- og Forskningsministeriets udtrykte ambitioner for de studerende, som en ordre der anråber dem til at handle og betragte sig selv på en bestemt måde. Den udtrykte ambition er nu at forstå som en ordre, der søger at pålægge den anråbte en bestemt måde at agere på i kraft af en *social forpligtelse* overfor det udtalte. Denne sociale forpligtelse er videre forudsat af den tid eller kontekst, som udtalelsen eller illokutionen er en del af. Sproget bør derfor forstås som en ordre, der anviser en bestemt måde at handle på, i den kontekst og tid hvori den er udtalt. Disse sociale forpligtelser forstås i specialet, som den subjektposition de studerende må underkaste sig for at opnå et etisk selvforhold.

At betragte sproget som ordre, på denne måde, med de implicitte handlinger der foretages gennem udsigelsesakten, beskrives som en *ulegemelig transformation*. Dette beskriver selve den handling på et legeme (i ordets bredest tænkelige forstand) som følger af en udtalelses konkrete udsigelse. Denne ulegemelige transformation, er altså noget der kan påføres og påvirke et subjekts sanseapparat, når en konkret udsigelse finder sted, under de forudsætninger som pålægger udsigelsen dens implicitte betydning (Deleuze & Guattari 2005, s. 101). Dette kan eksempelvis være barnedåben og senere hen konfirmationen, hvor præstens ord alene transformerer barnet eller konfirmanden til 'guds barn', uden at der egentlig transformeres noget konkret på barnet eller konfirmanden. Det er udelukkende i kraft af kirkerummet, døbefonden og de øvrige forudsætninger, som legitimerer denne udsigelsesakt, at legemet transformeres til noget, det ikke var før ordene "Jeg døber dig i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn" er udtalt. Det samme gør sig gældende i retslokalet, hvor forudsætningerne for at afsige dom, gør det muligt at transformerer en tiltalt til en dømt, eller frikendt, udelukkende gennem talehandling, og uden at den tiltaltes legeme transformeres i processen, det er således kun individets status og sind der transformeres ved selve domsfældelsen. Den ulegemelige transformation, er altså noget, der på sin vis har mulighed for at transformerer et subjekt, udelukkende i forhold til subjektets egen og omverdens forståelse af dette subjekt, uden at dette subjekt egentlig transformeres på anden vis, end det der udsiges i form af selve den rituelle udsigelse.

Analyse

I det følgende afsnit præsenteres specialets analyse. Analysen foretages på baggrund af den udvalgte empiri og de præsenterede teoretiske perspektiver. Analysen har til formål at undersøge specialets problemformulering, samt de arbejdsspørgsmål der er formuleret til denne. Analysens formål er således at undersøge, hvordan et nyliberalistisk rationale har konsekvenser for den måde, som Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet iagttager universitetsuddannelserne. Desuden vil analysen søge at klarlægge, hvordan sprogbrugen om universitetsuddannelser, de studerende og deres kvalifikationer, har en særlig betydning for universitetsuddannelsernes formål og udformning, samt hvordan deres systemverden transformeres til at være langt mere vidtrækkende end blot universitetssystemet. Ydermere vil analysen undersøge, hvilke konsekvenser denne særlige sprogbrug har, for hvordan de studerende forventes at forholde sig til dem selv og deres uddannelse.

Analysens opbygning

Analysen er opdelt i tre analysedele, hvor hver enkelt del indledningsvist kort bliver præsenteret og afsluttes med en delkonklusion, som bringer de konkrete analytiske elementer frem. Dette lægger således en tråd ud til specialets overordnede konklusion, så det er klart, hvad de centrale analytiske pointer er.

Den første analysedel tager udgangspunkt i det første underspørgsmål vedrørende nyliberalismens indtog i den danske uddannelsespolitik, og vil således analysere, hvordan Danmarks uddannelsespolitik siden årtusindeskiftet har været påvirket af et nyliberalistisk rationale, der har haft indflydelse på, hvordan Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet har betragtet universitetsuddannelserne. Denne analysedel tager udgangspunkt i to publikationer fra henholdsvis 2002 og 2003, hvoraf sidstnævnte er den, som i specialets indledning blev citeret - *Fra Tanke til Faktura* fra 2003. Den første analysedel interesserer sig primært for, hvordan iagttagelsen af uddannelsespolitikken i begyndelsen af 00'erne, skaber et fokus på universitetsuddannelserne ud fra et nyliberalistisk rationale. Det beskrives således hvordan universiteterne nu skal fokusere på samfundsmæssig værdiskabelse og hvordan de bør agere i samspil med markedet og erhvervslivets interesser. Ydermere vil specialets første analysedel undersøge, hvad det er for en problematisering, der får de konsekvenser, at universitetsuddannelserne nu bør rette sig mod markedet og erhvervslivet, og hvordan dette bliver en katalysator for, at uddannelsespolitikken ikke blot forholder sig til de studerende, men også strækker sig ind i andre systemverdener.

Dernæst søger specialets anden analysedel at undersøge problemformuleringens andet underspørgsmål, vedrørende innovation som et nøgleelement, i Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets strategi for universitetsuddannelser, der er underlagt et nyliberalistisk rationale. Specialet søger her at analysere på innovation som et begreb, der har en bestemt virkningshistorie i årene fra 2006 og fremefter. Ydermere analyseres det, hvordan innovationsbegrebet udvikler og forandrer sig gennem empiriens afgrænsede historie, og hvordan det opstår i forskellige sammenhænge med forskellige fortolkningsmuligheder. Denne analysedels empiriske afsæt er derfor bredt funderet i hele den historiske periode, der er udvalgt som afgrænsningen for specialet.

Afslutningsvist vil den tredje analysedel i specialet behandle underspørgsmålet om den forandrede styring af de studerende og konsekvenserne heraf. Denne analysedel har således til formål at analysere på konsekvenserne af de tidligere fremanalyserede pointer, og hvordan disse får betydning for de mulighedsrum og subjektpositioner, som de studerende forventes at forholde sig til, når de indtræder på de danske universitetsuddannelser. Analysedelen vil således analysere, hvordan der i specialets empiri opstår en biopolitisk styring af de studerende, som tager udgangspunkt i det nyliberalistiske rationale, der gennemsyrrer Uddannelses- og Forskningsministeriet. Det centrale i den tredje analysedel er altså at undersøge, hvordan forskellige eksemplariske udsagn i empirien får karakter som ordre-ord, der udgør en styringsmekanisme i en biopolitisk forstand. Dernæst er det interessant at undersøge, hvordan denne styring anrårber de studerende på en bestemt måde, med en forventning om, at de underkaster sig denne styring. Det er altså i specialets tredje analysedel, at specialets magtanalyse af Uddannelses- og Forskningsministeriets styring finder sted, som noget der opererer på en biopolitisk måde. Dette sker med fokus på ordre-ordet, som udgør den styringsmekanisme, som magten i dette speciale anskues igennem. Denne analysedel vil primært analysere på den del af det empiriske felt, der udgør de nyeste iagttagelser fra Uddannelses- og Forskningsministeriet. Det vurderes at disse iagttagelser bedst eksemplificerer, hvor markant det nyliberalistiske rationale er, i styringen af de studerende.

Samlet set bidrager de tre analysedele til at undersøge specialets problemformulering:

Hvordan har det nyliberalistiske rationale påvirket Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets iagttagelser af universitetsuddannelserne og hvilke konsekvenser har disse iagttagelser for den politiske styring af de studerende?

Analysedel 1: Den nyliberalistiske uddannelsespolitik

Den første del af specialets analyse, vil som nævnt i afsnittet ovenfor, fokusere på empirien fra 2002 og 2003, hvor Danmark ifølge Esben Schjørring ”indleder en af de største forandringer af de danske universiteter nogensinde” (Schjørring 2016, s. 199). Dette fokus bruges i nedenstående analyse til at undersøge hvordan det nyliberalistiske rationale emergerer i Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets iagttagelser af universitetsvæsenet i Danmark. Samtidig vil analysen undersøge, hvad det er for nogle problematikker eller problemer, som Regeringen iagttager, der får dem til at reagere som de gør. Det centrale teoretiske fundament i denne første analysedel er derfor Foucault og Browns tanker om, hvad det nyliberalistiske rationale består af, og hvilke effekter det har på politikken og det omkringliggende samfund.

Tid til forandring

I 2002 udgiver Regeringen en publikation, som hedder *Tid til forandring for Danmarks Universiteter*. Dette er et reformprogram, med underoverskrifterne Styrket ledelse, Øget frihed, Stabil Økonomi, som bliver startskuddet til en omfattende omlægning af Danmarks Universiteter, i en mere nyliberalistisk retning. Allerede i udgivelsens indledende sætninger, kan det læses at målet er at styrke universiteterne, så de kan være med til at ”sikre videnssamfundets udvikling – og dermed bidrage til vækst og velfærd i hele samfundet” (Regeringen 2002, s. 3). Det bliver her gjort klart, meget tidligt i reformprogrammet, at formålet er at udvikle universiteterne, så de i højere grad end tidligere kan bidrage til økonomisk vækst, men også til velfærd i hele samfundet. Ikke alene bliver universiteterne her gjort til en aktør i den danske samfundsøkonomi, der skal bidrage til at øge den økonomiske vækst, men de bliver også en aktør, som skal bidrage til velfærd, der rager ud over universitetsområdet. Allerede her kan det altså udledes, at der foregår en sammentænkning mellem universiteternes rolle, og det omkringliggende samfund, og at reformer på universitetsområdet, ikke udelukkende har et fokus på at forbedre universiteterne i sig selv, men også har det formål at være understøttende i andre aspekter af samfundet, som Brown peger på i hendes teori. I reformteksten bliver dernæst universiteternes opgaveportefølje punktopstillet, som et udtryk for de forventninger, der fra Regeringens side stilles til universiteterne i forbindelse med reformarbejdet. Her bliver universiteterne i punkt 4 (Regeringen 2002, s. 4), kædet sammen med et ansvar for at samarbejde med offentlige og private virksomheder. Dette analyseres som den spæde start på, at universiteterne transformeres til et produktionsapparat for viden, hvis primære formål er at skabe økonomisk vækst for erhvervslivet såvel som for samfundet.

Det fremgår af reformprogrammet, hvilket grundlæggende problem, der har affødt denne nødvendighed for at lave forandringer. Her problematiseres ”*Den stigende nationale og internationale konkurrence om viden og kompetencer [som noget der] stiller nye og skærpede krav til de danske universiteter*” (Regeringen 2002, s. 11). Det er altså nogle udefrakommende omstændigheder, i form af højere international konkurrence om viden og kompetencer, der skaber grundlag for en problematisering, der gør at Danmark må reagere og gøre universiteterne mere konkurrenceparate. Denne konkurrenceudsættelse, der af Regeringen betragtes som et udefrakommende fænomen, er et udtryk for, at den nyliberalistiske bølge er begyndt at rulle i de omkringliggende samfund, hvilket leder til nye problematiseringer hos Regeringen. Nyliberalismen betragtes som en bølge som samfundet er nødt til at ride med på, for ikke at blive efterladt. Denne frygt for at blive efterladt og dermed konstitueret som tabere jævnfør Browns forståelse, er en konsekvens af den øgede ulighed, der følger når alle samfund konkurrenceudsættes (Brown 2015). Der kan fra ovenstående citat om konkurrencen og de skærpede krav udledes, at der af Regeringen iagttages en nyliberalistisk udvikling i de lande som der sammenlignes med, som Danmark er nødt til at følge med på, for at undgå at blive efterladt som taber i den nyliberalistiske konkurrence, der foregår internationalt. Problematiseringen der leder til, at Danmark må forholde sig anderledes, eller tage stilling til, hvordan universiteterne drives, er altså affødt af en international udvikling, som den danske regering føler sig nødsaget til at følge.

Fra tanke til faktura

Det efterfølgende år, i 2003, udgives den publikation som tidligere er nævnt i specialet og som af Schjørring bliver kaldt indledningen på den største forandring på universitetsfeltet nogensinde, nemlig *Nye veje mellem forskning og erhverv – fra tanke til faktura* (Regeringen 2003). Det overordnede budskab i denne publikation er, at samspillet mellem danske videninstitutioner og virksomheder, skal kunne måle sig med de bedste i verden (Regeringen 2003, s. 5). Publikationen taler dermed også ind i den konkurrence-problematik, som blev beskrevet ovenfor. Denne publikation underbygger et tidligere perspektiv, nemlig at de danske universiteters vigtigste opgave er, at producere arbejdskraft til Danmarks erhvervsliv, og få udnyttet et potentiale, som lige nu står uudnyttet (Regeringen 2003, s. 5). Publikationen bliver beskrevet som en handleplan, der søger at udnytte dette potentiale, med det mål ”*at styrke forskningen i Danmark og samtidig skabe en solid grobund for nye arbejdspladser og indtægter i erhvervslivet*” (Regeringen 2003, s. 5). Det er altså

klart, at der med handleplanen lægges op til, at de danske universiteter, i højere grad skal rette sig mod erhvervslivet (dermed markedet), og understøtte en udvikling i form af nye arbejdspladser, som resulterer i større indtægter og en øget værdiskabelse for samfundet. At afslutte forordene i handleplanen på denne måde viser tydeligt, at universiteterne i Danmark nu tænkes ind i en nyliberalistisk måde at rationalisere på, hvor universitetsuddannelserne konkurrenceudsættes og rettes ind efter et marked med henblik på at skabe vækst og værdi for samfundet.

En yderligere understregning af hvilken problematisering der ligger forud for denne forandring, udspringer af en iagttagelse af, at Danmark ikke er at betragte som vindere, når det kommer til samspillet mellem erhvervslivet og videninstitutionerne. *"Danmark ligger i dag i midterfeltet af OECD-lande, når det gælder samspillet mellem erhvervsliv og videninstitutioner"* (Regeringen 2003, s. 7). I denne konkrete sætning, ligger der en klar problematisering af Danmarks evne til at konkurrere med de øvrige OECD-lande, når forskningen skal omsættes, til noget der genererer værdi for markedet og samfundet. Det er denne problematisering, der leder til, at det betragtes som en nødvendighed at gennemføre markante forandringer på universiteternes systemverden, så de bedre understøtter markedets behov, og dermed et nyliberalistisk rationale. Regeringen præsenterer ligeledes en vision om en bedre *samspilskultur*, som betyder at det *"skal være naturligt at samarbejde om forskning og innovation"* (Regeringen 2003, s. 8), mellem virksomheder og videninstitutioner. Der er altså tale om en kultur, som strækker sig udover universitetsuddannelserne og ind i erhvervslivet og dermed markedet. Denne samspilskultur, er et udtryk for, at det forventes at universiteterne ikke længere blot skal uddanne akademikere, men at de nu også skal uddanne akademikere, som er et produkt af en kultur der rækker udover det akademiske felt og ind i en idé om samspil med erhvervslivet. Denne samspilskultur, tjener i specialet som en meget konkret eksemplificering, af det som Brown omtaler, når hun beskriver, hvordan et nyliberalistiske rationale kan transformere systemer, så de ikke længere koncentrerer sig om sig selv, men griber ind og laver transformationer i andre systemer. Hun siger således at *"neoliberal rationality disseminates the model of the market to all domains and activities – even where money is not an issue – and configures human beings exhaustively as market actors"* (Brown 2015, s. 31). Brown beskriver her, hvordan det er en konsekvens af en nyliberalistisk rationalitet at systemer, der ikke bør, eller har økonomien som deres primære formål, alligevel transformeres til at skulle spejle sig i markedets model. Dermed skal individerne i systemet også forholde sig til at være aktører i forhold til markedet. I handleplanen betyder denne samspilskultur således, at universitetssystemet, transformeres til et system, som nu må

rette sig efter erhvervslivets system og dermed markedets og økonomiens system. At opstille handleplaner for universiteterne, i form af en særlig kultur man ønsker universiteterne skal leve efter, får altså nogle konsekvenser, der rækker uden for universiteternes systemverden.

Denne transformation underbygges konsekvent gennem empirien ud fra et nyliberalistisk rationale om, at universiteterne skal være nogle institutioner, som i højere grad tjener økonomiens og markedets bedste, hvilket kommer til udtryk i nedenstående empiriske uddrag:

”Samspil mellem virksomheder og videninstitutioner medvirker til at øge vidensspredningen i økonomien. Og samspil sikrer, at virksomhederne har adgang til relevant forskningsbaseret viden og nye teknologier, som kan gøre deres produkter og serviceydelser mere konkurrencedygtige. På den måde kan samspil mellem erhvervsliv og videninstitutioner have betydning for lande[t]s vækst og udvikling”

(Regeringen 2003, s. 9)

I ovenstående citat bliver det tydeligt, at det er et behov for at gøre Danmark bedre økonomisk stillet, og mere konkurrencedygtig i forhold til de omkringliggende lande, der er den grundlæggende hensigt med at skabe samspil mellem erhvervslivet og videninstitutionerne. Dette tjener altså som en understregning af Foucault og Browns beskrivelser af nyliberalismen som en bevægelse der medbringer et bestemt rationale, hvor alt gøres op i økonomisk værdiskabelse, og hvor alle sfærer involveres i at skabe en større værdi for samfundet. Det er i citatet beskrevet, at det ifølge Regeringen er forskningen og udviklingen af nye teknologier til det danske produktionsmarked, der skal skabe denne konkurrencedygtighed. Der er altså ikke tale om en negligering af universiteternes opgave, med at skabe viden og udvikle nye teknologier. Pointen med citatet er derimod at understrege, hvordan iagttagelsen af universiteterne konstant indhylles i en bestemt sprogbrug. En sprogbrug der fokuserer på, at det ikke blot skal kunne betale sig at have et tæt samspil mellem videninstitutioner og virksomheder, men at det skal give økonomisk vækst og profit. Denne bestemte sprogbrug er i øvrigt så fundamental, at den har fået en plads i handleplanens titel. Som beskriver at Danmark skal finde en måde at omsætte forskningen på universiteterne (Fra tanke), til økonomisk vækst, som kommer erhvervslivet og virksomheder til gode (til faktura).

Når regeringen i handleplanen har en vision om, at denne økonomiske vækst skal understøttes af et tættere samspil mellem universiteterne og erhvervslivet, udspringer det af en iagttagelse af, at Danmark klarer sig værst på indekset for samarbejde om forskning og udvikling (Regeringen 2003, s. 10). Her beskriver handleplanen, hvordan Danmark er placeret i den nederste tredjedel af OECD-landene på netop dette underindeks. Dette beskrives af regeringen som ”*Den svage danske placering*” (Regeringen 2003, s. 10). Her problematiseres altså igen på baggrund af en nyliberalistisk vurdering, at Danmark på dette punkt kan betragtes som *svage* og dermed som *tabere* i Browns terminologi, når det kommer til virksomhedsfinansieret forskning. Dette er altså en appel til, at virksomhederne i højere grad, skal bidrage økonomisk til at universitetsuddannelserne kan producere viden, der er tilfredsstillende for virksomhedslederne. Denne appel understøttes af en problematiserende sprogbrug, der fremstiller Danmark, som *de svage*, når det kommer til dette samspil, hvilket leder tilbage til handleplanens indledende bemærkning om, at der er et enormt uudnyttet økonomisk potentiale, ved at forene de to systemers livsverden, i en fælles samspilskultur,

”*en betydelig del af dem [små og mellemstore virksomheder] vurderer, at de ville stå stærkere i den fremtidige konkurrence med et samspil*” (Regeringen 2003, s. 11). Det er tydeligt gennem hele handleplanen, at det er samspil, der er det helt centrale *buzzwords*, på dette tidspunkt i regeringens iagttagelser. I alt bliver ordet samspil anvendt 110 gange, i løbet af publikationens blot 34 sider. Det kan altså udledes, at regeringen her anskuer en problemstilling, hvor Danmark bliver sat bagud i konkurrenceevne i forhold til OECD-landene, fordi samspillet mellem videninstitutioner og virksomheder ikke er på et niveau, hvor det fulde potentiale udnyttes.

Fra samspil til økonomisk vækst

Denne transformation til et bedre samspil eller samarbejde, skal ifølge handleplanen ske gennem seks centrale skridt, der på forskellige måder understøtter ambitionen om et veludviklet samspil. Et af disse punkter, lægger sig meget tæt op af titlen på selve handleplanen og kaldes heri *Fra forskning til forretning* (Regeringen 2003, s. 16). Dette punkt bidrager med en interessant sammenhæng med det teoretiske felt, der netop beskriver hvordan den nyliberalistiske stats funktion i forhold til markedet netop er at understøtte og stimulere det ellers frisatte marked (Eliassen 2020). Da handleplanen udspringer af at Regeringen problematiserer Danmarks konkurrencedygtighed i forhold til samspillet mellem virksomheder og videninstitutioner kan det udledes, at dette er Regeringens konstatering af, at markedet ikke på egen hånd kan løfte opgaven. Derfor er en regering, der styres af et nyliberalistisk

rationale, nødt til at understøtte markedet gennem en politisk rammesætning. Der er altså ikke tale om, at regeringen går ind og styrer eller regulerer markedet, men blot at de stimulerer og faciliterer et marked for samspil mellem de to parter, for at forbedre den samlede økonomiske værdiskabelse og derigennem udvikle Danmarks konkurrencedygtighed. Dette er også et konkret eksempel på, at det er en nyliberalistisk rationalitet, og ikke en klassisk liberal rationalitet, hvor markedet overlades helt til sig selv.

”Derfor gælder det nu om, at samle kræfterne og udvikle et frit og velfungerende marked for handel med viden og rettigheder mellem forskning og erhvervsliv. Danmark skal have en effektiv og professionel infrastruktur for viden- og teknologioverførsel til at understøtte processen med kommercialisering af forskningsresultater”

(Regeringen 2003, s. 23)

I ovenstående citat fremstår det helt tydeligt, at Regeringen agerer på baggrund af et nyliberalistisk rationale i deres styring af staten. De beskriver i ovenstående citat, at man ønsker et *frit* marked, der skal understøtte en proces, der handler om at kommercialisere forskningsresultater. Med andre ord ønsker Regeringen at skabe og understøtte et frit marked, hvor det er muligt at tjene penge på de forskningsresultater, der produceres på videninstitutionerne. Denne udvikling skal videre ske i samspil med virksomhederne og erhvervslivet, så disse bliver den centrale aktør på markedet. Der skabes altså nogle tætte relationer mellem to hidtil adskilte institutioner i velfærdssamfundet, der nu intimt forbindes gennem et marked, med det formål at generere økonomisk værdi for samfundet. Da dette ikke på tidspunktet lever op til et tilfredsstillende niveau, og Danmark derfor sakker bagud i konkurrencen, sætter staten ind, og gennem en politisk styring og stimulering understøtter et marked, som kan forbedre danske konkurrencevilkår og muligheder for at sælge landets forskningsresultater, og dermed transformeres universiteterne til et velfærdsområde, som i samarbejde med erhvervslivet skal generere samfundsværdi.

Stimulansen af denne transformation, sker primært gennem en omlægning af støtten *”med henblik på at fremme samarbejdet mellem institutionerne og sætte øget fokus på kommerciel udnyttelse af de erhvervede rettigheder. Institutioner og fagområder, der har dokumenteret et væsentligt kommercielt potentiale, vil blive prioriteret”* (Regeringen 2003, s. 24). Der lægges ikke skjul på, at det er økonomi, det handler om, når man ønsker at sætte *fokus på kommerciel udnyttelse* af videninstitutionerne.

Samtidig kan det udledes, at Regeringen ikke er bange for at producere vindere og tabere, i deres stræben efter at skabe mest muligt økonomisk vækst på universitetsfeltet. Dette er netop en af de centrale pointer i Browns beskrivelser af, at et nyliberalistisk rationale i en stat kan være et skridt i retningen af en afvikling af demokratiet, fordi denne konkurrence netop skaber ulighed fremfor lighed i samfundet (Brown 2015). Denne ulighed er meget konkret optegnet i Regeringens handleplan fra 2003, hvor støtten nu fordeles mellem institutionerne på en ulig måde, hvor de institutioner der i forvejen har det største kommercielle potentiale, bliver støttet yderligere, fordi dette iagttages, som den bedste løsning i forhold til at skabe samfundsøkonomisk vækst.

Delkonklusion

På baggrund af ovenstående analysedel, kan det konkluderes, at nyliberalismen har et fast greb i Regeringens styring af og ambitioner for uddannelsesområdet. Det fremhæves af empirien, at de visioner der præsenteres i henholdsvis reformprogrammet (2002) og handleplanen (2003), er dybt forankret i et rationale om at producere økonomisk vækst på tværs af universiteterne og erhvervslivet. Empirien har sammen med de teoretiske perspektiver på nyliberalismen vist, at Regeringen i høj grad er villig til at transformere den systemverden som universiteterne tidligere opererede på, for at skabe et tættere samspil mellem markedet og forskningsinstitutionerne. Dette gør de ved at anvende en sprogbrug om et konkurrencemarked, hvor danske universiteter bliver fremstillet som svage på områder, hvor der iagttages et uudnyttet potentiale for et større økonomisk afkast, ved at kommercialiserer universiteterne og den forskning der udgår herfra. Denne bevægelse bliver i ovenstående analyse betragtet som et udtryk for at nyliberalismen, som beskrevet af Foucault og Brown, har gjort sit indtog i Danmarks universitetspolitiske område. Desuden kan det af ovenstående analysedel udledes, hvad det er for en problematisering, der får Regeringen til at indlede denne transformation af universitetsfeltet med henblik på at afhjælpe et konkret problem med den danske konkurrenceevne i forhold til det internationale marked.

Analysedel 2: Innovation som løsning

I det foregående afsnit blev en idé om samspil mellem virksomheder og uddannelsesinstitutioner, præsenteret som en klar ambition i Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets strategi i forhold til at øge det økonomiske udbytte af de danske universitetsuddannelser. I analysens empiriske grundlag blev dette samspil præsenteret som et led i at naturliggøre et samarbejde omkring forskning og innovation. Et samarbejde som skal finde sted på tværs af universiteterne og

erhvervslivet (Regeringen 2003). Dette fokus på innovation er allerede i 2003 en del af strategien om at gøre de danske universiteterne mere konkurrencedygtige. Innovation bliver i årene fra 2003 og frem betragtet som løsningen på den problematisering, der blev fremanalyseret ovenfor, og er dermed et centralt begreb i den sprogbrug, der følger af det nyliberalistiske styringsrationale for de danske universiteter.

Denne analysedel stiller skarpt på sprogbrugen om innovation, og vil gennem Gadammers filosofi om sprogets hermeneutiske sammenhænge analysere på den virkningshistorie, som begrebet innovation har i dansk uddannelsespolitisk regi. Til dette inddrages Gadammers begreber om situation og horisont, som beskriver hvordan, virkningshistorien defineres i det øjeblik, som begrebet iagttages i, på baggrund af iagttagers situation og horisont, ”*En situation er jo karakteriseret ved, at man ikke befinder sig over for den og derfor heller ikke kan have nogen objektiv viden om den*” (Gadamer 2005, s. 287). Virkningshistorien når den fremanalyses må altså udspringe af den konkrete kontekst og situation, som begrebet iagttages i, hvilket får betydning for, hvordan innovationsbegrebet iagttages i den bestemte situation eller ud fra en bestemt horisont. Med dette blik er det således denne analysedels mål at undersøge hvilke iagttagelser og fortolkninger, som ligger til grund for Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets brug af ordet innovation, og hvilke hermeneutiske sammenhænge der gør det muligt at fortolke innovationsbegrebet på forskellige måder gennem historien. Det er således en analyse af den virkningshistorie, som begrebet innovation har gennemlevet i Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets brug af begrebet.

Indledningsvist er det centralt at få klarlagt, hvilken betydning begrebet tillægges i dag, samt at undersøge begrebets oprindelse. Ove Biilmann og Poul Rind Christensen skriver sådan om innovationsbegrebet: ”*Innovation er udvikling af en ny idé og dens realisering i praksis*” (Biilmann & Christensen 2020), desuden beskriver de ordets oprindelse fra det latinske *innovatio*, der betyder *fornyelse* (Biilmann & Christensen 2020) og som ”*et konstant fornyende element, men dermed også et destruktivt element i relation til den bestående økonomiske orden; gamle virksomheder dør, nye opstår; konkurrenceforhold, adfærd og samværsformer ændres*” (Biilmann & Christensen 2020). Innovation kan altså betragtes, som en ambition om at udvikle nye idéer, og realisere dem, og som noget der søger at udfordre og forandre konkurrenceforhold, adfærd og samværsformer. Det interessante er her, at definitionen af begrebet i sig selv, når det læses med dette speciales teoretiske blik, synes tæt beslægtet med den rationalitet, der er styrende for den danske uddannelsespolitik, som

det blev fremanalyseret i specialets første analysedel. Det er altså ikke underligt, at ordet innovation bliver brugt som et centralt begreb i den forandrende strategi, der skabes i den danske uddannelsespolitik fra starten af årtusindeskiftet.

Den ny innovationspolitik

Som nævnt ovenfor blev idéen om innovation allerede omtalt i handleplanen fra 2003. På dette tidspunkt er det dog ikke innovationen, der er det centrale pejlemærke i Regeringens handleplan for universitetsområdet. Først i 2006, hvor Uddannelses- og Forskningsministeriet blev delt op i et mindre departement og tre store styrelser, som beskrevet i specialets afsnit om empirien, blev Forsknings- og Innovationsstyrelsen grundlagt. Dette betød også at idéen om innovation som en central del af den danske uddannelsespolitiske strategi, var født. I 2006 udgiver Mandag Morgen et debatoplæg, som var udarbejdet af Forsknings- og Innovationsstyrelsen under titlen, *Den ny innovationspolitik*. Debatoplægget starter med en iagttagelse af innovation som en konkurrenceparameter, der er skabt af globaliseringen. I denne konkurrence betragtes det at der *”over tid reelt kun er to mulige svar: At konkurrere på pris eller at konkurrere på fornyelse. Både herhjemme og internationalt ses innovation derfor som en nøgle til fortsat velstand”* (Forsknings- og Innovationsstyrelsen (FIST) 2006, s. 7). Ifølge Forsknings- og Innovationsstyrelsen skal Danmark altså ikke forsøge at gøre sig konkurrencedygtige på pris, men i stedet satse på at udarbejde en strategi med fokus på innovation, for fortsat at bevare velstand og konkurrenceevne i forhold til det internationale marked. Innovationen er på dette tidspunkt, og i denne situation, en disciplin som Danmark skal dygtiggøre sig i, for at kunne deltage i den globale konkurrence og *”fremtræder nu som et afgørende politikområde”* (FIST 2006, s. 7). Det er altså tydeligt, at innovationens betydning og virkningshistorie som konkurrenceparameter er det centrale i den fortolkning, der foretages af begrebet. Det er netop denne virkningshistorie, der muliggør en forståelse af innovationen som et selvstændigt politikområde og ikke *”blot at være et appendiks til forsknings- eller erhvervspolitikken”* (FIST 2006, s. 7). At fremstille innovation som et selvstændigt politikområde er et udtryk for den første egentlige hegemoni om den hermeneutiske forståelsesramme i dansk uddannelsespolitik.

Det er altså klart, at der i ovenstående er tale om innovationsbegrebets tidlige emergens i forhold til den danske uddannelsespolitik. Det er først i 2006, at den betragtes som et selvstændigt politikområde, fordi den nu skal give svar på den problematisering, der iagttages i den konkrete

situation, som Regeringen står i, nemlig den globale konkurrence. Hegemonien skabes således omkring en forståelse af den globale konkurrence, som en situation, der kræver et modsvar, hvortil innovationen, af Forsknings- og Innovationsstyrelsen, betragtes som løsningen. Innovation bliver dermed betragtet som noget, der stiller krav, og som er affødt af en problematik, der kræver svar. At få løst denne problematik er noget, der på dette tidspunkt synes at have høj prioritet for Forsknings- og Innovationsstyrelsen *”De virksomheder og lande, som først finder robuste svar på innovationskravet, vil have et stort fortrin i den globale konkurrence”* (FIST 2006, s. 8). På dette tidlige stadie af innovationspolitikken har begrebet forskellige udtryk, i de iagttagelser der gøres af Forsknings- og Innovationsstyrelsen. Innovation betragtes i situationen både som strategi, et særskilt politisk område, en bestemt disciplin og sidst men ikke mindst nøglen til at vinde den globale økonomiske kappestrid (FIST 2006, s. 8). Der er altså flere forskellige fortolkningsmuligheder i begrebets virkningshistorie, alt efter hvilken position og hvilken behovsmæssige baggrund, begrebet iagttages fra. Det synes altså, at idéen om innovation, i 2006, iagttages som løsningen på en lang række problematikker og situationer i en verden, der med hastige skridt globaliseres, og hvor Danmark fortsat vil forsøge at placere sig i feltet af lande med størst økonomisk velstand. I forhold til uddannelsesområdet iagttages innovation som en konkret fagdisciplin, som Danmark skal være det første land til at omdanne til en særlig *forskningstradition* og *faglig praksis*, med henblik på at *”placere Danmark som et af verdens centre for innovation”* (FIST 2006, s. 15). Uddannelsernes bidrag til at fremme innovationen iagttages på dette tidspunkt som en *”vigtig fødekanal til fremvæksten af den nye faglige og videnskabelige tradition”* (FIST 2006, s. 26).

I debatoplægget er det således tydeligt, at innovation som begreb er i sit tidlige stadie, i en dansk kontekst, men at det er noget som Uddannelses- og Forskningsministeriet, gennem styrelsen for Forskning og Innovation, er meget bevidste om. De iagttager det at skabe innovation som et kapløb om at opnå økonomisk velstand, og betragter dermed en forandret udgave af innovationsbegrebet, som adskiller sig fra sin oprindelige betydning om fornyelse. Den globale situation har således skabt en forskydning i forståelsen, og dermed virkningshistorien, så den på tidspunktet, fremstår som en konkurrencedisciplin, som Danmark ønsker at være førende indenfor.

”Årsagen er enkel. I den øgede konkurrence mellem virksomheder og mellem nationer viskes gamle konkurrencefordele ud. Det eneste alternativ til priskonkurrence er fornyelse. For økonomier, som er for velstående til at konkurrere på omkostninger, er

innovation blevet nøglen til fortsat velstand. Innovation er den nye konkurrencedisciplin.”

(FIST 2006, s. 17)

Samtidig erkender de, at innovationskulturen på dette stadie er en umoden størrelse, der med sikkerhed vil komme til at forandre sig gennem årene (FIST 2006, s. 21), med dette udgangspunkt bliver begrebets virkningshistorie det centrale i denne analysedel. Desuden er det tydeligt i specialets empiri, at innovationen og iagttagelsen af et behov for netop dette, udspringer af et ønske om at skabe økonomisk vækst og forbedre landets globale konkurrenceevne. Dette er centralt for den hermeneutiske forståelse af innovationsbegrebet, gennem hele dens virkningshistorie. Innovation er altså et begreb, der dukker op i den danske uddannelsespolitik som en løsning på en problematisering med det formål at sikre, at Danmark fortsat kan konkurrere og skabe økonomisk vækst. Begrebet har altså sin berettigelse i det nyliberalistiske rationale, der få år forinden har taget fat om statens ledelseskunst.

Året efter, i februar 2007, udgiver Forsknings- og Innovationsstyrelsen en handleplan under titlen *InnovationDanmark 2007-2010*. Denne handleplan konkluderede og konkretiserede de overvejelser, der var gjort i oktober 2006, i forbindelse med debatoplægget som blev bragt af Mandag Morgen. Handleplanen bliver således udtryk for Danmarks egentlige innovationspolitiske strategi for de efterfølgende år. I handleplanens indledning bliver netop videninstitutionerne præsenteret som en essentiel del af den innovative udvikling, hvorfor størstedelen af handleplanen er rettet mod en forandring i måden, der i Danmark drives universiteter på. Universiteterne betragtes i handleplanen som en *”leverandør af ny viden til virksomhederne”*, der skal sørge for at *”viden i stigende grad bliver nyttiggjort i erhvervslivet gennem en effektiv videnspredning”* (FIST 2007, s. 5).

I handleplanen giver Forsknings- og Innovationsstyrelsen også et nutidsbillede af, hvordan innovation konkret iagttages på dette tidspunkt, hvor det i nogen grad er blevet mere forankret, end det var blot fem måneder tidligere i forbindelse med debatindlægget. Her beskriver de blandt andet, hvordan *”innovation kan være forskningsdrevet, brugerdrevet, medarbejderdrevet, markedsdrevet eller prisdrevet”* (FIST 2007, s. 7). Det iagttages samtidig, at innovation ikke behøver at være ny og banebrydende forskning, men at det også kan handle om at forny og gentænke tidligere forskning, i nye kombinationer, som det ikke tidligere er præsenteret i (FIST 2007, s. 7). Det er tydeligt, at

innovationsbegrebet er blevet mere konkret, og at fortolkningsrammen som ordet nu forstås i, er blevet indsnævret og mere handlingsorienteret, samtidig med at forståelsen har nærmet sig begrebets oprindelse. Denne konkretisering, som gør det muligt at fortolke ordet på en måde og i en kontekst, som kan danne rammen for en handleplan, udspringer af en global definition af selve begrebet. Forsknings- og Innovationsstyrelsen læner sig således i handleplanen op af den definition, der er udarbejdet i OECD og EU. Her beskrives innovation som *"implementering af et nyt eller væsentligt forbedret produkt (vare eller tjenesteydelse), proces, markedsføringsmetode eller en væsentlig organisatorisk ændring"* (FIST 2007, s. 8), Forsknings- og Innovationsstyrelsens fortolkning af innovationsbegrebet, tager altså nu udgangspunkt i OECD og EU's hermeneutiske horisont, som Gadamer beskriver det, *"En horisont er det synsfelt, der omfatter og omslutter alt det, som er synligt fra et bestemt punkt"* (Gadamer 2005, s. 288). Det er af denne fortolkning af innovationsbegrebet, at handleplanen fra 2007 udspringer. Den skaber dermed rammerne for det danske innovationspolitiske arbejde i perioden 2007-2010. Denne måde at forstå begrebet på er dog ifølge Gadamer ikke nødvendigvis en egentlig sand version af innovationen, men blot et udtryk for den horisont som EU og OECD betragter innovationen fra i dennes kontekst. Handleplanen er fortsat udtryk for en nyliberalistisk rationalisering, der skaber grundlaget for den iagttagelse, at kilden til en effektiv innovation og dermed fortsat økonomisk vækst sker gennem højtuddannede, som skal styrke forskningen og innovationen i erhvervslivet (FIST 2007, s. 23).

Innovation betragtes altså fortsat som en løsning på den situation, som den stigende globalisering har medført. Innovationen indgår således i en hermeneutisk forståelse, som tager udgangspunkt i en stigende globalisering, der skaber rammerne for at fortolke innovationen som svaret på denne problematisering, der følger af globaliseringen. Forståelsen af innovation undergår nu en forskydning i virkningshistorien, i og med at den på dette tidspunkt reduceres til at være et strategisk mål i sig selv, som kan forbedre Danmarks chancer for at kunne deltage i den internationale konkurrence og sikre en fortsat økonomisk vækst i samspil mellem universiteterne og erhvervslivet.

Effektivitetsmåling af innovationspolitikken

Der kan i 2011 analyseres et skift i hvordan innovationspolitikken forandrer sig, fra at være en vision formuleret i en handleplan til at blive iagttaget som noget, der skal måles og vejes i form af *Excellente Økonometriske Effektmålinger* (FIST 2011a). I august 2011 udgiver Forsknings- og Innovationsstyrelsen en manual for, hvordan innovationspolitikken nu bliver udsat for en

effektmåling af dens virkemiddel (FIST 2011a, s. 1). Dette sker i kølvandet på finanskrisen, hvor behovet for at udføre effektmålinger på offentlige danske institutioner var stigende (Erhvervs- og Vækstministeriet 2012).

Fra at være en vision, som skulle understøtte et bedre samarbejde på tværs af videninstitutioner og erhvervsliv, bliver innovation nu gjort til genstand for en ledelsesmæssig analyse, hvorfra man kan måle og veje på det innovative arbejdes såkaldte excellente økonomiske effekter. Der opstilles således en række mindstekrav for, hvordan denne type målinger skal udføres, hvorved forståelsen af innovation kan iagttages som noget, der i langt højere grad end tidligere instrumentaliseres, som noget der skal kunne dokumenteres og måles. Denne måde at iagttage innovationstilbud på, gør det muligt at kontrollere, at der foregår nogle indsatser på tværs af alle innovationstilbud, som kan skabe et grundlag for sammenligning af forskellige måder at innovere på (FIST 2011a, s. 2-3). Idéen med nu at betragte innovation som noget målbart er, at Danmark fremadrettet kan sammenligne innovative resultater indenfor egne rækker, men også at kunne måle innovationsindsatsen mod andre lande, med en forhåbning om at være førende indenfor innovation (FIST 2011a). Forståelsen af innovationsbegrebet er altså i høj grad instrumentaliseret, til noget der skal kunne gøres op i performance og effektivitet uden blik for begrebets oprindelse.

”Afhængig af den valgte nøgle performance indikator (den analyserede succesvariabel) kan der også ses på ændringer i niveauer over tid eller årlige vækstrateændringer over tid. Et eksempel på ændringer i niveauer er fx ændringer i antallet af medarbejdere og i beskæftigelsesniveauet.”

(FIST 2011a, s. 9)

Der opstilles i denne metode til effektmåling en lang række forskellige metoder til, hvordan en virksomhed kan opgøre deres innovative resultater. Som det også fremgår af det empiriske uddrag herover, er der flere forskellige faktorer, der er med til at afgøre om en virksomheds innovative succes (som gøres op i vækst) er tilstrækkelig, eller om der skal foretages justeringer på et bestemt område for at fremme innovationen yderligere. Innovation indgår nu i en kontekst, der er mere effektorienteret, hvilket forandrer begrebets fortolkningsramme og dermed dets hermeneutik. Det er ikke længere nok at være innoverende og søge samspil mellem universiteter og erhvervsliv, nu skal innovationen også være dokumenter- og målbar.

På dette tidspunkt er det tydeligt, at innovation har forandret sig fra sin oprindelige idé om at skabe fornyelse og udvikling. Den har ydermere flyttet sig væk fra at kunne betragtes fra den horisont, som blev defineret af EU og OECD, om at forbedre organisationer eller optimere processer. Innovationen tjener nu, som det Gadamer betragter som et *”fremragende propagandamiddel, fordi den lader ’kendsgerningerne’ tale for sig selv og hermed foregøgler en objektivitet, der i virkeligheden afhænger af spørgsmålenes legitimitet”* (Gadamer 2005, s. 287). At gøre innovation til en måde at styre og måle på, og gøre det til genstand for statistisk udarbejdelse af performanceregnskaber, er altså en markant forskydning af begrebet, til nu at være et værktøj, eller en metode, der i sig selv kan betragtes som en skala for opnåelse af succes for virksomheden, og som lader sig fortolke på baggrund af de spørgsmål, der stilles til den.

”politikkerne så rigtigt, da de indgik aftale om at afsætte ekstra midler til innovationsmiljøernes investeringer i 2010-2012. (...) Det har givet plads både til flere virksomhedsetableringer og til at konsolidere investeringerne i de virksomheder, som innovationsmiljøerne har sat i søen i de foregående år.”

(FIST 2011b, s. 5)

Sådan skriver Formand for Rådet for Teknologi og Innovation i et performanceregnskab for innovationsmiljøer i 2011. Der tales altså nu om *innovationsmiljøer*, som en slags inkubatorer for entreprenørskab og Danmarks innovative performance afgøres nu af, hvor mange virksomheder der bliver etableret. Der kan ydermere udledes af citatet, at der på dette tidspunkt er afsat politisk prioriterede midler, til netop at understøtte disse innovationsmiljøer. Denne prioritering trækker således tråde tilbage til en tidligere pointe, nemlig at en nyliberalistisk styret stat kan facilitere og optimere et marked ved at understøtte bestemte miljøer, som det her er tilfældet (Eliassen 2020). Det er også på dette tidspunkt blevet endnu mere konkretiseret, hvad der iagttages og fortolkes som egentlig innovation på det danske marked. Samtidig er det tydeligt, at den hermeneutiske fortolkningsramme som innovationen skal forstås ud fra, afhænger af hvilke spørgsmål der stilles til den.

Innovation er således ikke længere en fagdisciplin, som universitetsuddannelserne skal udbrede til landets kandidater med henblik på at understøtte fremtidens erhvervsliv. Det er nu noget, der konkret har udmøntet sig i en statslig finansieret inkubator-ordning for innovationsmiljøer. Disse

innovationsmiljøers fremmeste formål er at understøtte entreprenørskab og transformere disse til konkret tilvækst af innovative virksomheder i Danmark, som måles og vejes på baggrund af Forsknings- og Innovationsstyrelsens Excellente Økonometriske Effektmålinger (FIST 2011a, FIST 2011b). Forståelsesrammen for innovation har altså ændret sig, så innovation nu fremstår som en måleenhed, der gør det muligt at vurdere succes og fiasko på baggrund af evnen til at innovere.

Individet som en innovativ ressource

Sideløbende med at denne opvejning af de egentlige effekter ved understøttelsen og udviklingen af innovation i Danmark, udgiver Regeringen i 2012 en publikation under titlen *Danmark Løsningernes land*, med undertitlen *Styrket samarbejde og bedre rammer for innovation til virksomhederne*. Denne publikation udgives af regeringen, men er udarbejdet i et samarbejde mellem Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser og Erhvervs- og Vækstministeriet. Dette er således den første innovationspolitiske publikation, der bliver udgivet efter, at Socialdemokratiets Helle Thorning-Schmidt har overtaget statsministerposten i Danmark.

Med denne publikation lægger Regeringen sig i slipstrømmen, på den innovationspolitiske linje, der blev startet tilbage i 2006 med *Den ny innovationspolitik*. Innovationspolitikkenes formål er dermed at ”sikre, at de betydelige offentlige investeringer i forskning, innovation og uddannelse i højere grad end i dag omsættes i vækst og jobskabelse i erhvervslivet” (Regeringen 2012). Der er altså fortsat et fokus på, at innovationen skal bidrage med nye løsninger på globale samfundsudfordringer og samtidig omsættes til økonomisk vækst. Dermed er situationen, som innovationen iagttages i forhold til uændret. Det er dog en anderledes tilgang til, hvordan innovationspolitikken betragtes som en løsning. Den skal nu ske gennem en ”styrket videnuveksling og mere fokus på innovationskompetencer i uddannelserne” (Regeringen 2012, s. 3). Regering har dermed en anderledes tilgang til, hvordan innovationen og effekten af denne iagttages som en løsning på globaliseringsproblematikken. Dermed taler de ind i en ny fortolkning og en ny periode af innovationsbegrebets virkningshistorie, der placerer innovation som en konkret kompetence, de studerende på landets uddannelser skal tilegne sig. Innovation iagttages nu, som ”viden og ideer, der omsættes til produkter og processer, der skaber forretningsmæssig og samfundsmæssig værdi” (Regeringen 2012, s. 4). Det egentlige skifte i fortolkningen af innovationen kan iagttages i sætningen: ”at det er mennesker, der er innovative, og virksomheder der omsætter innovation til vækst og jobskabelse” (Regeringen 2012, s. 5). Hvor innovationens virkningshistorie tidligere har

taget udgangspunkt i et samspil mellem virksomhederne og universiteterne, forskydes fokus nu til at det er de studerende, der skal drive den innovative proces og forstås som innovative liv, som virksomhederne så kan gøre brug af. Der er ikke længere tale om inkubatorer, der skal understøtte udviklingen af innovative virksomheder, men nærmere et uddannelsessystem, der skal uddanne innovative individer, som virksomhederne kan gøre brug af. Det er derfor Regeringens mål, at *”understøtte innovation i virksomhederne gennem gode rammebetingelser, intelligent efterspørgsel, en stærk videnbase og en veluddannet arbejdsstyrke”* (Regeringen 2012, s. 5). Regeringen taler således ind i en fortolkning af innovationsbegrebet, som er i tæt relation med begrebet humankapital, som er omdrejningspunktet i den tredje analysedel. Innovation er således noget, som de studerende skal tilegne sig som kvalifikationer, for at kunne understøtte det danske erhvervsliv.

Publikationen udspringer af en ny problematisering, nemlig at de offentlige investeringer i viden og uddannelse ikke i vid nok udstrækning skaber innovation og dermed nye jobs, hvorfor det iagttages at der er for få studerende, der *”ser det at starte egen virksomhed som en mulig karrierevej”* (Regeringen 2012, s. 5). Selve fortolkning af innovation synes dog at have et konservativt udtryk, hvor løsningen som begrebet tilbyder, er meget lidt forandret i forhold til forståelsen i 2006. På det tidspunkt var det også et fokus på, at innovationen skulle ske i samspil mellem videninstitutioner og erhvervsliv, og at den skulle finde sted for at forbedre konkurrenceevnen og den økonomiske vækst. Den store forandring af hvordan innovationen nu iagttages og fortolkes, ligger i, at der er fokus på innovation som en kompetence, der skal være en indlejret del af de kandidater, der kommer ud på arbejdsmarkedet. Regeringen sætter med denne innovationsstrategi ind på at *”Uddannelser skal øge innovationskapaciteten: En kulturændring i uddannelsessystemet med mere fokus på innovation”* (Regeringen 2012, s. 8). Med dette lægger Regeringen op til, at uddannelsesinstitutionerne og særligt universiteterne, fremover skal kunne skabe *”markant mere videnudveksling med virksomheder”* (Regeringen 2012, s. 23). Der er altså et iagttaget behov for at skabe studerende med innovative kompetencer, der i højere grad oplever, at de har kvalifikationerne til at blive selvstændige. Konkret beskriver regeringen at *”Studerende skal samtidig i højere grad i spil som en selvstændig ressource, der kan styrke koblingen mellem videninstitutioner og virksomheder”* (Regeringen 2012, s. 23). Dette er altså starten på en væsentlig forandring i måden at tænke innovation på. Innovation iagttages nu som en kompetence, som de studerende skal tilegne sig og gøre til en del af deres humankapital.

Fra at været iagttaget som noget, der skal drives af virksomhederne i samarbejde med videninstitutionerne, er det nu noget, der konkret skal udmønte sig i det resultat, at universitetsstuderende betragter sig selv som innovative entreprenører, og en selvstændig ressource for samfundet. Innovationen bliver således betragtet som en inkorporeret del af det at blive uddannet på landets universiteter. Regeringens ambition for uddannelsesområdet er at *”evnen til at være innovativ skal være et grundelement i alle uddannelser fra folkeskole til ph.d. (...) Elever og studerende skal i stigende grad lære og prøves gennem innovation”* (Regeringen 2012, s. 25f). Innovationspolitikken indeholder altså i 2012 en ambition om at udvikle uddannelsernes indhold, læringsmål og prøveformer, således at innovationskompetencerne udvikles sideløbende med de studerendes kernefaglighed (Regeringen 2012).

Innovation i international sammenhæng

I 2018 udarbejdes der endnu en politisk strategi for forsknings- og innovationsområdet. Denne blev udarbejdet af Lars Løkke Rasmussens regering med Søren Pind som daværende Uddannelses- og Forskningsminister under titlen *Danmark – klar til fremtiden*. Strategien bygger videre på det tidligere innovationssystem, i en erkendelse af at *”vores nuværende forsknings- og innovationssystem er godt”* (Regeringen 2018, s. 5). Strategiens overordnede formål er således at forbedre og udbygge det nuværende forsknings- og innovationssystem, så det i fremtiden står som det stærkeste i verden, på såkaldt *Nobelpris-niveau* (Regeringen 2018).

Med denne strategi synes det, at Regeringen tager et mere internationalt perspektiv på det danske behov for innovation, så den ikke længere primært skal rette sig mod et øget samarbejde mellem danske uddannelsesinstitutioner og virksomheder. Regeringen iagttager nu forskning og innovation, som noget der *”er udpræget international i sin natur, og internationalt samarbejde er af særlig interesse for et land af Danmarks størrelse”* (Regeringen 2018, s. 17). Dette er et nyt perspektiv, der ikke har været fremtrædende i forhold til innovationspolitikken og begrebets virkningshistorie tidligere, og dermed konstrueres en ny fortolkning af behovet for innovation i en større skala end den nationale. Denne iagttagelse af innovation udspringer af, at globaliseringen er så udbredt, at situationen og dermed den mulige fortolkningsramme af innovation bør udvides, til at have et bredere internationalt perspektiv. Dette betyder, at Regeringens primære fokus ikke er på nationalt samarbejde om innovation, men nu søger fokuset at udbrede Danmarks position som en innovativ nation, og derved styrke den konkurrenceposition som universitetsuddannelserne besidder

(Regeringen 2018). Dette sker blandt andet gennem en strategi for etablering af ”nye danske innovationscentre i verdens førende forsknings- og innovationsknudepunkter” (Regeringen 2018, s. 17). Det er ikke længere alene de danske universiteter, der skal løfte innovationsopgaven, der bliver nu også prioriteret midler i udlandet til at understøtte Regeringens innovationsstrategi.

I forhold til empirien fra årene forud for strategiarbejdet i 2018 er det påfaldende, hvordan fokus på innovation har forandret sig, til i højere grad at fokusere på teknologisk udvikling på tværs af landegrænser. Innovationsbegrebet fylder i dette strategiske arbejde væsentligt mindre, end det har gjort i de foregående år. Det synes altså, at Regeringen, grundet deres anerkendelse af det nuværende forsknings- og innovationssystem, ikke iagttager det samme behov, for at udbrede brugen af innovation. Dette kan enten ses som et udtryk for, at det innovative niveau synes tilfredsstillende, eller at strategien er udarbejdet i en ny kontekst, hvor teknologiudvikling sættes mere centralt end innovation. Når der tales om innovation i Regeringens strategiplan fra 2018, er det stadigvæk i relation til, at innovation skal skabes hos universiteterne, og skal udbredes til danske virksomheder, for at skabe økonomisk vækst og gavn for samfundet (Regeringen 2018, s. 23). Den interessante analytiske pointe er her, at der er sket en forandring i den måde, som Regeringen forstår innovationsbegrebets virkningshistorie, som forholder sig til den situation, der udvikles strategi for. Det synes, at innovationen nu bliver fortolket som et spørgsmål om *nye teknologiske muligheder, digitale teknologier, teknologisk forskning, styrket teknologioverførsel og teknologisk forskning* (Regeringen 2018, s. 22), som udgør størstedelen af de initiativer, der præsenteres i strategien i forbindelse med forskning og innovation. På dette tidspunkt er det altså en idé om teknologisk udvikling, der skaber rammerne for hvordan, strategien på innovationsområdet bliver formet og ikke længere innovationen selv.

Delkonklusion

Det kan på baggrund af ovenstående analysedel konkluderes, at innovationsbegrebet siden årtusindeskiftet har haft forskellige betydninger og fortolkningsrammer, som har ligget til grund for det innovationspolitiske arbejde for skiftende regeringer. Det kan dog konkluderes, at målet med innovationen, og den problematisering som innovationen ses som en løsning på, har været konstant, da dens fokus gennem hele virkningshistorien er at understøtte en nyliberalistisk styret stat og den globale konkurrenceevne. Der der bliver tydeligt er de skiftende fortolkninger i, hvordan denne effekt af innovationen bedst faciliteres gennem innovationspolitikken. I innovationsbegrebets tidlige år, har

begrebet ikke en fast fortolkningsramme, som gør begrebet håndgribeligt på en måde, så det uden videre kan skabe grundlag for politikudvikling. Da begrebet først opstår, er der tale om innovation som et nøgleelement i at skabe et bedre samspil mellem videninstitutioner og erhvervsliv, hvor forskningen omsættes til økonomisk vækst for samfundet. Efter finanskrisen forandres anvendelsen og dermed fortolkningen af begrebet, til at være en måleenhed, som kan give indikation af, om en virksomhed er succesfuld med sin implementering af innovation. Innovationen betragtes altså som et mål i sig selv. I 2012 forandres innovationsbegrebet igen, til nu at blive betragtet som en central kompetence, der skal undervises i på alle uddannelsesstadier i individets liv. Innovation er således en faglig kompetence, der skal udgøre en central del af alle studerendes humankapital, for på bedst mulig måde at kunne understøtte erhvervslivets innovative processer, og dermed fortsat generere værdi for samfundet. Denne måde at betragte innovation på, er fortsat den dominerende i 2018, hvor omstændighederne vil, at begrebet udbygges med et internationalt perspektiv, som lægger op til at Danmarks konkurrenceevne i en global verden, afhænger af evnen til at innovere gennem teknologiske udviklinger.

Analysedel 3: Nyliberalismen som et styringsrationale

Specialets sidste analysedel beskæftiger sig med de pointer, der er fremanalyseret ovenfor i forhold til at undersøge hvordan et nyliberalistisk rationale, gennem Regeringens uddannelsespolitiske strategier, kan betragtes som en biopolitisk styring af de studerende. Analysedelen vil således betjene sig af Foucaults biopolitiske magtanalytik, til at undersøge hvordan eksemplariske udsagn i empirien kan betragtes som mekanismer, der fordrer ledelse til selvledelse af de universitetsstuderende. Til at fremanalysere disse mekanismer inddrages der i analysedelen Deleuze og Guattaris blik på sprog, som en transformation af ord til ordre, som jævnfør teoriafsnittet kan betragtes som en funktion *”Sprog er at overføre ord der fungerer som ordrer – ikke at kommunikere tegn der fungerer som information”* (Deleuze og Guattari 2005, s. 96). Denne måde at betragte ordre, som en funktion i sproget, kan med Foucaults magtanalytik få sproget til at stå frem som en særlig styringsmekanisme. Eksempelvis når Uddannelses- og Forskningsministeriet udtrykker en ambition om at dansk forskning skal have Nobelpris-niveau, betragtes dette som en ordre for de studerende, om at forske på Nobelpris niveau. Denne ordre forstås dernæst som en mekanisme, der med Foucaults magtforståelse, forandrer de studerendes handlerum, så de anråbes til at lede sig selv på en bestemt måde. Denne selv-ledelse skal for de studerende betragtes som en moralsk handlen, der stiller dem i et etisk selvforhold, fordi de lever op til de sociale forpligtelser, der er forbundet med styringen.

Denne analysedel interesserer sig således for, hvordan Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets sprogbrug, fungerer som ordre-ord, der søger at styre de studerende på en bestemt måde, til at betragte sig selv som humankapital. Denne funktion kan, når den overføres til Foucaults governmentalitets tanke, betragtes som et bestemt styringsrationale, som tager afsæt i det nyliberalistiske rationale, og som bliver styrende for uddannelsespolitikken i Danmark. Det er særligt interessant at undersøge de steder i empirien, hvor det konkret er de studerende, der anråbes til at genkende sig selv på en bestemt måde og som et bestemt subjekt.

Analysen af innovationsbegrebets virkningshistorie, skaber en baggrund for at betragte empirien, på en måde, hvor innovationsbegrebet fra 2012 og fremefter forstås som noget, der beskriver nogle bestemte kvalifikationer, som Regeringen ønsker, at de studerende skal besidde. Desuden er det interessant at analysere, hvordan de studerendes selvforhold forandres, som følge af den biopolitiske styring, der fremanalyseres. Analysedelen tager derfor udgangspunkt i den strategiplan, der af Regeringen blev præsenteret i 2012, hvor innovationen på baggrund af dennes kontekst, blev betragtet som noget, der var drevet af individerne, nærmere bestemt de studerende på landets universiteter. Desuden inddrager analysedelen den seneste uddannelsespolitiske publikation vedrørende universitetsuddannelserne, *Fleksible universitetsuddannelser til fremtiden* (2018), som er udgivet af Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Studerende som innovative ressourcer

Som det blev beskrevet i forrige analysedel, sker der i 2012 en forskydning af forståelsesmulighederne i innovationsbegrebets virkningshistorie, og dermed Regeringens forståelse af begrebet. Det forandrer sig til at være noget, der er båret af individerne i det danske uddannelsessystem, fremfor at være et politikområde som primært beskæftiger sig med at få erhvervslivet og videninstitutionerne til at samarbejde. Der sker på dette tidspunkt en forandring, så innovation betragtes som en kompetence eller en kvalifikation, som de studerende skal besidde for at bidrage til samfundets økonomiske vækst. Der kan derfor fremanalyseres en ændring i hvordan de studerende anråbes af Regeringen, til at være ”*mere innovative studerende*” (Regeringen 2012, s. 24). For at kunne analysere denne sprogbrug, som en bestemt måde at anråde de studerende på, må det først karakteriseres som ordre-ord, der fungerer gennem sproget, som dernæst med Foucaults magtanalytik kan betragtes som en egentlig styringsmekanisme. Dette forudsætter, at montagen som

ordren indgår i, indledningsvist fremanalyseres. I denne kontekst udgøres montagen af den bestemte tid, som strategien udarbejdes i, den autoritet der står bag udsigelsen og iagttagelsen af innovationen som et nøgleelement for at opnå fortsat økonomisk vækst i Danmark. Dette skaber en implicit forventning om, at de studerende på landets universitetsuddannelser ønsker at skabe økonomisk fremgang for Danmark. Derfor forventes de studerende at forstå, at når de af Regeringen bliver anråbt til at være mere innovative, er det for samfundsøkonomiens bedste. Det må derfor betragtes som en ordre, der henviser til *"alle de handlinger der er bundet til udsagn i kraft af en 'social forpligtelse"* (Deleuze & Guattari 2005, s. 98) altså som et udtryk for de forventninger som Regeringen har til de studerende.

Dette skaber ifølge Austins teori, den illokution, at de studerende på baggrund af de sproglige montager af udsigelse og ordrenes funktion, må betragte sig selv som mere innovative studerende, i den forstand at *"Det er illokutionen der konstituerer de implicite eller ikke-diskursive forudsætninger"* (Deleuze & Guattari 2005, s. 98), som de studerende må forholde sig til, da disse illokutioner bliver *"bestemmende for subjektiveringsprocesserne eller tildelingen af subjekter i sproget"* (Deleuze & Guattari 2005, s. 98). Ilokutionen skabes flere gange i Regeringens udgivelse fra 2012. Her anvendes samme empiriske nedslag som blev anvendt i den forrige analysedel, fordi illokutionen fremstår helt tydeligt i denne beskrivelse, og tjener således som en illustration af denne. Regeringen beskriver at *"Evnen til at være innovativ skal være et grundelement i alle uddannelser fra folkeskole til ph.d."* (Regeringen 2012, s. 25). Det fremgår tydeligt, hvordan innovation betragtes som en bestemt evne eller kvalifikation, som de studerende skal besidde, når de har gennemgået en universitetsuddannelse. Det betragtes altså som noget, der skal være en central del af deres humankapital, når de skal videre på arbejdsmarkedet, ligesom de studerende skal *"i spil som en selvstændig ressource, der kan styrke koblingen mellem videninstitutioner og virksomheder."* (Regeringen 2012, s. 25). Netop denne sprogbrug kan altså, i den fremanalyserede montage, betragtes som en ordre givet af Regering, som autoriteten, til de studerende. De studerende anråbes således til at betragte sig selv som en ressource hvilket resulterer i, at deres levevis og sind, udsættes for en ulegemelig transformation, i det deres selvforhold forandres, uden at de fysisk forandres.

Når denne særlige måde at anråde de studerende på, gennem brugen af illokutioner og ordre-ord, i dette speciale betragtes som en funktion i en foucauldiansk magtmekanisme, skaber dette en måde at iagttage sprogbrugen som en biopolitisk styring af de studerende. Regeringens brug af ordre, får

således konsekvenser for, hvordan de studerende bør opfatte og lede sig selv, i forsøget på, at leve op til de forventninger, som bliver stillet af Regeringen gennem handleplanen. De studerende bliver objektiveret som en gruppe, hvor hvert enkelt individ må forholde sig til at lede sig til at være en *innovativ studerende*, der sætter sig selv i spil som en *selvstændig ressource*, der besidder *evnen til at være innovative*. Dette får den betydning, at den studerende må genkende sig selv som værende et subjekt, der besidder disse kvalifikationer, for at de kan opnå et etisk selvforhold til den subjektposition de tildeles gennem sproget. Derfor må de studerende også indlejre disse kvalifikationer som en del af deres humankapital. Hvis de studerende ikke leder sig selv til at være mere innovative subjekter, lever de ikke op til de sociale forpligtelser, der stilles til dem gennem sproget i handleplanen. Dette betyder, at de ikke bidrager tilstrækkeligt til den økonomiske vækst, og ikke opnår et etisk selvforhold på baggrund af Regerings forventninger og de sociale forpligtelser.

Dermed kan handleplanen fra 2012 betragtes som en strategi, der på en subtil og implicit måde, udøver en biopolitisk styring af de studerende. Regeringen anvender sproget på en måde, så det får funktion som ordre-ord, der indgår i en montage af udsigelser, som bliver konstituerende for en illokution. Illokutionen kan, når den betragtes gennem Foucaults magtanalytiske blik, være konstituerende for bestemte magtmekanismer, som udspringer af sproget i form af ordre-ord. Magtmekanismen leder til en styring, der på en subtil måde, søger at forandre de studerendes måde at forholde sig til sig selv og sine kvalifikationer på. De studerende tildeles på baggrund af styringen en subjektposition med nogle sociale forpligtelser om, at de betragter dem selv som en innovativ ressource for samfundet og ikke mindst samfundsøkonomien. Disse sociale forpligtelser udspringer af det nyliberalistisk rationale, som forsøger at markedsgøre og konkurrenceudsætte alle sfærer af samfundet. Sprogbrugen i Regeringens handleplan fra 2012 og det nyliberalistiske rationale som denne er funderet på, skaber således, gennem en biopolitisk styring, en transformation af de studerende til kommercielle forskningsmaskiner og producerer således de studerendes liv, som objekter for markedet.

Innovation erstattes af forandring og udvikling

I årene fra 2017 og frem sker der en mærkværdig ting med uddannelsespolitikken på universitetsområdet. Innovationsbegrebet som tidligere er blevet betragtet som et centralt nøglekoncept i Danmarks uddannelsespolitiske strategi, forsvinder fra Regeringens sprogbrug. I publikationen *Fleksible universitetsuddannelser til fremtiden* fra 2018 af Regeringen og

Uddannelses- og Forskningsministeriet, fremgår begrebet innovation ganske enkelt ikke. Hverken i sammenhæng med innovationsmiljøer, innovationsdreven vækst eller nogle andre afarter af begrebet. Det er som forsvundet ud af Regeringens iagttagelser af fremtidens universitetssektor.

I stedet søger de nu at *"ruste vores studerende med evnen til at klare og skabe forandringer"* (Uddannelses- og Forskningsministeriet (UFM) 2018, s. 3) og *"store ambitioner for vores universitetsuddannelser og de studerende. Ambitioner, der både handler om at bevare og videreføre, men også om at forandre og udvikle"* (UFM 2018, s. 3). De ambitioner som her beskrives for de studerende, kan med forrige analysedel in mente, fortsat betragtes som innovation, på baggrund af definitionen fra OECD og EU. Dog er det egentlige innovationsbegreb blevet erstattet af mere konkrete handlingsanvisninger, som på en mere tydelig måde, beskriver hvilke forventninger, der stilles til de studerende. Ved at konkretisere forventningerne til de studerende, med mere håndgribelige ambitioner, end 'at de skal være innovative', bliver det også lettere at styre de studerende mere nøjagtigt, så fortolkningsrammen, der konstituerer handlerummet reduceres og indsnævres. Dette gør den biopolitiske styring mere effektiv, fordi rammerne for selv-ledelse konkretiseres og de studerendes handlemuligheder dermed reduceres.

Det er i 2018 fortsat tydeligt, at iagttagelsen af de studerende og det danske universitetsområde er domineret af de nyliberalistiske tendenser, som tidligere er fremanalyseret:

"Der skal være god balance mellem det, de studerende lærer, og den viden, de færdigheder og kompetencer, der er brug for på arbejdsmarkedet og som aktiv samfundsborger. Samtidig skal de studerende rustes til at forme det arbejdsmarked, de skal være en del af, og til at skabe deres egne jobs"

(Uddannelses- og Forskningsministeriet 2018, s. 4)

Af ovenstående empiriske uddrag kan det udledes, at arbejdsmarkedet fortsat er det centrale pejlepunkt, når det kommer til at beskrive formålet for Danmarks universitetsuddannelser. De studerende anråbes her til at tilegne sig kompetencer og færdigheder, som efterspørges af arbejdsmarkedet. Dette er et udtryk for en social forpligtelse for de studerende om, at de tilegner sig nogle bestemte kvalifikationer og derved øger deres humankapital på en måde, så det kommer erhvervslivet til gode. I den sidste del af uddraget, anråbes de studerende på en lidt anderledes måde

end tidligere. Her ligger sprogbrogen op til, at de ikke længere blot skal være produkter til arbejdsmarkedet, men nu også skal være subjekter, der selv skal forme arbejdsmarkedet og selv skal skabe arbejdspladser. Dette kan ligeledes betragtes som en funktionel ordre om, at deres sociale forpligtelse er at bidrage til arbejdsmarkedet med mere end viden og forskning. De studerende skal nu også forholde sig til sig selv som aktive samfundsborgere (UFM 2018). For at kunne stå i et etisk selvforhold, som en aktiv samfundsborger, skal de studerende betragte sig selv som entreprenører, som yderligere bidrager til udviklingen af arbejdspladser.

Denne måde at anspore de studerende til at opbygge et entreprenant selvforhold er udtryk for en biopolitisk styring, på baggrund af forventningerne der udtrykkes af Uddannelses- og Forskningsministeriets. De studerende skal tilegne sig nogle bestemte kvalifikationer og internalisere disse som en del af deres humankapital efter endt uddannelse. Når de studerende ledes på denne bestemte måde, gennem disse biopolitiske mekanismer med forventninger og sociale forpligtelser, kan der ved brug af Jodi Deans teori observeres et pres på de studerende, som er en konsekvens af det nyliberalistiske rationale. Hun interesserer sig for hvordan det nyliberalistiske rationale, leder til en individualitet, som får nogle enorme menneskelige omkostninger, og beskriver hvordan individet oplever dette pres som: *"enormous strains placed on the individual as it becomes the overburdened remainder of dismantled institutions and solidarities – the survivor"* (Dean 2018, s. 3). Denne stærke individualisering af de studerende som nogen der skal tage ansvar for deres egen jobskabelse og indlejre entreprenørskab som en del af deres humankapital, kan ifølge Dean skabe narcissistiske træk hos de studerende, der gør dem ude af stand til at have meningsfulde relationer til andre.

"Self-fulfillment and hedonism are celebrated, yet unsatisfying and, increasingly, unattainable. In response, people absorb themselves in search for authenticity, their skepticism toward the falsity of mass culture's manufactured illusions manifesting as an ironic detachment that further distances them from meaningful connections with others"

(Dean 2018, s. 9)

Når de studerende ansføres til denne individualitet, som skal adskille dem fra 'de andre' og gøre dem til vindere, lukker de sig ind i en narcissistisk boble af skepsis overfor samfundet omkring dem og skaber derved en enorm usikkerhed i deres forholdemåde til dem selv, som autentiske. Når den sociale

forpligtelse pålægger dem, at de skal være rustet til at skabe deres eget job, må de så tvivl ved alle andres besiddelse af disse kvalifikationer. Den nyliberalistiske styring af de studerende skaber altså en konkurrencetilstand blandt dem, hvor de ansføres til at betragte sig selv som unikke og exceptionelle i en konstant stræben efter at finde et autentisk individuelt udtryk af de sociale forventninger. Den biopolitiske styring af de studerende, producerer således et handlerum, hvor den studerende må forholde sig til sin egen subjektivitet på en bestemt måde, som ifølge Dean giver anledning til angst og depression blandt de studerende, som netop konstituerer dem som *the survivors* (Dean 2018, s. 12).

Samtidig med dette pres på de studerende, har Uddannelses- og Forskningsministeriet en ambition om at sænke antallet af unge der frafalder deres universitetsuddannelse (UFM 2018, s. 15). Dette vil de gøre ved at skabe "*robuste unge, som tror på sig selv og er klar til at træde ud på det arbejdsmarked og i det liv, der venter*" (UFM 2018, s. 16). Denne robusthed opnås ifølge Uddannelses- og Forskningsministeriet, ved at starte universitetsuddannelserne på et højt fagligt niveau, så de studerende "*opleve[r] at blive fagligt udfordrede og have lyst til at engagere sig endnu mere i deres uddannelse*" (UFM 2018, s. 15). Uddannelsespolitikken beror her på, at et højt fagligt niveau, som giver de studerende lyst til at engagere sig mere i deres uddannelse, skaber nogle mere robuste studerende, der i mindre grad frafalder deres uddannelser. At skabe en forventning om en øget robusthed blandt de studerende, ved at øge det faglige niveau på deres uddannelser, stemmer ikke godt overens med samtidig at skabe en intern konkurrencekultur, der yderligere sætter de studerende under pres. Igen kan det altså fremanalyseres, at det nyliberalistiske hensyn til arbejdsmarkedet, der kræver robuste unge, som tror på sig selv, har store konsekvenser for, hvordan de studerende anråbes til at betragte sig selv i deres uddannelsesforløb. De bliver af den biopolitiske styring produceret som nogen, der må indleje en bestemt robusthed i deres humankapital og som skal besidde et højt fagligt niveau, for at arbejdsmarkedet og samfundsøkonomien kan nyde godt af dem, når de er færdiguddannede.

Studerende som kan drive digital udvikling

Gennem Uddannelses- og Forskningsministeriets publikation, er der talrige eksempler på, at de studerende, ligesom det var tilfældet med handleplanen fra 2003, bliver betragtet som et produkt til erhvervslivet, som skal bearbejdes af de danske videninstitutioner. Dette betyder også, at det er en iagttagelse, at de studerende skal være den drivkraft, der skal "*være med til at forme den digitale*

udvikling” (UFM 2018, s. 16). Det er naturligt, at de teknologiske og digitale udviklinger, skal komme fra de danske universiteter, da det netop er her, der er plads til at forske i og undersøge de digitale og teknologiske muligheder. I strategien bliver der dog ikke skelnet mellem forskellige typer af universitetsuddannelser i ambitionen om at skabe teknologisk udvikling ”*Studerende skal lære at forstå og forholde sig til teknologi som en del af deres faglighed uanset hvilken universitetsuddannelse, de tager*” (UFM 2018, s. 16). Dette citat fremhæver, hvordan en iagttagelse af teknologi har erstattet tidligere års fokus på innovation, som noget der skal være en essentiel del af samtlige studerendes faglighed. Det er altså uanset, om den studerende eksempelvis vælger en kandidat i Digital Design og Interaktive Teknologier på IT-Universitetet, eller vælger at studere Teologi på Københavns Universitet. Uddannelses- og Forskningsministeriets ambition er, at den studerende kan forstå og forholde sig til teknologi, som en del af sin faglighed, eller sin humankapital. Denne pointe tjener som et klart eksempel på, at det nyliberalistiske rationale har vidtrækkende konsekvenser for, hvordan ambitionerne for samtlige af Danmarks universitetsstuderende formuleres, og hvordan de studerende anråbes til at forholde sig til dette rationale.

Delkonklusion

På baggrund af ovenstående analytiske pointer er det blevet tydeligt, at den grundlæggende ambition for Danmarks uddannelsespolitik er at øge den økonomiske velstand i landet. Dette betyder, at Uddannelses- og Forskningsministeriet og Regeringen, med rod i et nyliberalistisk styringsrationale, udformer strategier og handleplaner på en bestemt måde, som får konsekvenser for, hvordan de studerende kan betragte sig selv i forhold til denne ambition. Dette bliver i analysen betragtet som en subtil biopolitisk styring af de studerende, der gennem strategierne og handleplanerne, anråbes til at transformere sit selvforhold, med henblik på at leve op til myndighedernes forventninger til dem. Denne måde at styre de studerende på, får således konsekvenser for, hvilken subjektposition de studerende må genkende sig selv i, for at kunne leve op til disse forventninger. De studerende må kunne genkende sig selv som innovative og robuste studerende, der besidder kvaliteterne til at skabe egne arbejdspladser og drive digital og teknologisk udvikling, hvilket medfører et pres på de studerende, som ønsker at indfri myndighedernes ambitioner. Dette pres leder til, at de studerende udsættes for øget risiko for depression og angst i deres stræben efter at opnå en unikhed som gør, at de kan skille sig ud, og betragte sig selv som vindere i relation til deres medstuderende. Dette sker samtidig med, at samtlige universitetsuddannelser skal videregive en teknologisk forståelse, som en

del af de studerendes faglighed, hvilket bringer alle studerende tættere på at have den samme faglige profil, hvilket yderligere øger konkurrencen mellem dem.

Ovenstående analyseafsnit, efterlader altså det indtryk, at de studerende styres til at betragte dem selv, som en ressource for samfundet, der skal opbygge en humankapital, der er så konkurrencedygtig som muligt, for at kunne tilfredsstille markedet og erhvervslivet. Dette har været ambitionen for universitetsuddannelserne siden begyndelsen af 2003, hvor det nyliberalistiske rationale strømmede ind over det danske samfund og skabte massive forandringer i uddannelsespolitikken. Specialets diskussion, søger nu at diskutere og undersøge, hvilke konsekvenser denne forandring har haft, for netop uddannelsespolitikken, uddannelsesudbuddet og de studerende i Danmark.

Diskussion

Følgende afsnit vil diskutere de iagttagelser, der ovenfor er blevet fremanalyseret. Diskussionen bygger således på de analytiske pointer, og diskuterer hvordan det nyliberalistiske rationale gennem en særlig styring, får konsekvenser for samfund og individer.

Afsnittet vil indledningsvist omhandle de samfundsmæssige konsekvenser, der kan observeres som følge af at et nyliberalistisk rationale. Efterfølgende diskuteres det, hvorfor innovationen i mange år er blevet betragtet som et nøgleelement i Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets strategiarbejde i forhold til uddannelsespolitikken. Afslutningsvist diskuteres det nyliberalistiske rationales berettigelse i de vestlige demokratier.

Dannelsens uvæsentlighed

Som fremvist i specialets første analysedel har dansk uddannelsespolitik siden 2003 gennemgået en transformation, der har haft stor betydning for de strategier og handleplaner, der sidenhen er udarbejdet på området. Analysen påviste således, hvordan det styrende rationale for danske uddannelser hele tiden har til formål at understøtte erhvervslivet og dermed tilgodese den økonomiske vækst. Men hvad betyder det, når uddannelserne økonomiseres og transformeres til det, som Alexander Carnera beskriver som *”jobforberedende kursusfabrikker”* (Carnera 2017, s. 36). Denne iagttagelse gør Carnera sig i forbindelse med sin deltagelse i en konference om dannelse og det moderne universitet. Han beskriver, at anledningen for konferencen netop var, at *”Universiteterne gennemgår i disse år (...) en veritabel økonomisk styring som gør dem til virksomheder og studerende til kunder i butikken”* (Carnera 2017, s. 36). Iagttagelsen af denne transformation tager det nyliberalistiske rationale et skridt videre, end Brown gør det i 2015. Universiteterne beskrives af Carnera, som rendyrkede virksomheder, og dermed som en del af det marked de selv producerer til. Endvidere bemærker Carnera, hvordan vi i realiteten bevæger os mod en uddannelsespolitik, hvor blandt andet universitetets indhold og substans bestemmes af markedsværdien. Den udvikling som han beskriver, kan altså betragtes som et direkte symptom på, at det nyliberalistiske rationale har overtaget universitetet og ændret kerneformålet med universiteterne fra at være centrale institutioner i de studerendes dannelse, til at være produktionsvirksomheder, der måles på deres evne til at producere økonomisk overskud.

Med dette udgangspunkt kan det diskuteres, hvorvidt idéen om en samspilskultur mellem virksomheder og universiteterne, i virkeligheden kan betragtes som en kultur, hvorigennem

universiteterne måtte tilpasse sig og nærmest spejle virksomhedernes metoder, for at blive mere konkurrencedygtige og mere lukrative for samfundsøkonomien. Det kan altså udledes, at der sker en bevægelse, hvor det ikke udelukkende er forskningen, der søges kommercialiseret, men også hele universitetsinstitutionen, der i højere grad skal være konkurrencedygtig på markedsvilkår. Dette kan også forklare hvorfor Forsknings- og Innovationsstyrelsens i 2011 oplever et behov for at udføre Excellente Økonometriske Effektmålinger på de danske innovationsbidrag. Denne metodiske tilgang, med redskaber til at måle innovationens effektivitet, gør det muligt at sammenligne universiteter og virksomheder én til én, ud fra de samme fastsatte nøgletal, og transformationen er nu total.

Noget tyder altså på, at politik der udspringer af et nyliberalistisk rationale, langsomt degenerere sig selv, til fordel for økonomiske markedskræfter, der langsomt men sikkert omsætter statslige institutioner til virksomheder der må handle og tilpasse sig markedsvilkårene. Dette er en udvikling som også den svenske professor, Sven Anders Johansson, i sin bog *Litteraturens slut* fra 2021 beskriver som følge af nyliberalismen:

”Om nyliberalismen utmärks av ett krympande av det politiska, och ett utvidgande av marknadens vinstmöjligheter, så är i pricnip alla aktuella exempel som pekar i en annan riktning ytterst auktoritära, ofta ambivalenta och aldrig socialdemokratiska eller liberala. När politiken återkommer är det i pervaterad form”

(Johansson 2021, s. 14)

Johansson beskriver altså, hvordan det politiske aspekt træder i baggrunden og bliver nedprioriteret i forhold til markedets muligheder for at øge sit økonomiske udbytte. At politikken i den proces degenereres, skyldes at efterfølgende politiske udviklinger, må efterleve den samme rationalitet for ikke at fremstå som ambivalente, som han beskriver det. Hans iagttagelser er derfor, at når først det politiske er begyndt at indrette sig efter et nyliberalistisk rationale, så er det meget svært at vende denne udvikling og genvinde den politiske autoritet. Der er altså umiddelbart ikke en vej ud af den ideologi, som det nyliberalistiske rationale bygger på, nemlig at sætte markedet før demokratiet, som både Johansson og Brown peger på.

Kan vi som samfund undslippe Nyliberalismens greb?

På baggrund af Johanssons iagttagelser af de politiske konsekvenser af nyliberalismen, ser det sort ud for det politiske, der gennem de næste mange år fortsat vil degenereres og tabe legitimitet, i forhold til markedets interesser. Både Brown, Jodi Dean og Johanssons perspektiver på nyliberalismen som styringsrationale tager udgangspunkt i et kritisk udgangspunkt, hvorfor dette speciale også har en kritisk tilgang til analysen af *konsekvenser* (forstået som negativt ladet) fremfor *muligheder* eller *virksomheder*. Et styringsrationale der afvikler demokratiet og degenerere politikken, bør i det mindste undersøges med en vis skepsis. Men forholder det sig med nyliberalismen, som det gør med demokratiet, ifølge det berømte citat, som Winston Churchill eftersigende skulle have udtalt, ”*Democracy is the worst form of government, except for all the others.*” (Langworth 2009). Kan nyliberalismen betragtes som det værste styringsrationale for den moderne stat, udover alle de andre, og hvad er egentlig alternativerne til nyliberalismen?

For Anders Fogh Rasmussen var der i hvert fald ikke noget alternativ, da han i 2001 overtager statsministerkontoret og igangsætter den store forandring, som er beskrevet i specialet. Den globale udvikling som skabte øget konkurrence, betød at Danmark enten måtte gøre sig konkurrencedygtig på pris eller på innovation (FIST 2006). Den britiske politiske aktivist, Alex Callinicos erkender i sin søgen efter alternativer til nyliberalismen i Socialist Review fra 2006, at der i hvert fald ikke kan findes et godt alternativ til den kapitalistiske markedsøkonomi, som på længere sigt kan sikre økonomisk vækst og velstand (Callinicos 2006). Det fremgår af specialets analyse, at økonomisk vækst er noget, der prioriteres meget højt, og hvis midlet til at opnå dette mål er en kapitalistisk markedsøkonomi, så må man jo finde den bedste måde at opretholde dette marked på. Hvis man samtidig ønsker en vis sammenhængskraft og en stat, der rent faktisk har indflydelse og medbestemmelse, så det hele ikke foregår alene på markedets præmisser, som det ville gøre med den klassiske liberalisme, så er det min vurdering at nyliberalismen nok ér, det værste styringsrationale, udover de andre.

Er innovation det nye sort?

At den nyliberalistiske strategi så skal udspringe af evnen til at være innovativ, hvad enten det er i forhold til at betragte innovation som et måleredskab for virksomheders succes, eller i form af en kompetence der skal udbredes gennem uddannelsessystemet – så er iagttagelsen af innovation og teknologisk udvikling nok kommet for at blive. Men er det overhovedet muligt at tænke innovativt i de tidligere 00'ere? Er der overhovedet grundlag for at arbejde ud fra en strategisk tilgang til et

innovationsbegreb som et nøgleelement i uddannelsespolitikken? Eller er det i højere grad udvikling af allerede eksisterende innovationer, vi ønsker, der skal være produktet af vores 'universitetsfabrikker'. Dennis Nørmark og Anders Fogh Jensen skriver i deres bog *Pseudoarbejde* fra 2018 om, hvordan det at arbejde har forandret sig siden stenalderen og hvordan en ambition om at skulle effektivisere og innovere for at skulle arbejde færre timer. Den britiske økonom, John Maynard Keynes betragtede i 1930 en udvikling, som han forudså ville løse alle vores økonomiske vanskeligheder indenfor de næste 100 år, hvilket skulle resultere i, at en normal arbejdsuge kun ville vare 15 timer (Nørmark & Jensen 2018). Dette fremtidssyn var på det tidspunkt funderet i en række nye opfindelser fra 1880 frem til 1940, hvor både "*elektriciteten, dampmaskinen, toget, landbrugsmaskinerne, forbrændingsmotoren, telefonen, vaccinationer, biler, fly, kloakering, skrivemaskinen, fonografen, radioen og penicillinen*" (Nørmark & Jensen 2018, s. 27), blev opfundet. Keynes forudså en fremtid, hvor antallet af innovative opfindelser ville fortsætte med samme hast, som den havde haft i årene op til hans forudsigelse. Dette var bare ikke tilfældet. Den originale forståelse af innovation som opfindelser fortsatte ikke, den stagnerede derimod. Således bemærker Nørmark og Jensen, at "*der faktisk ikke rigtigt er blevet udviklet noget af betydning her på kloden de sidste 70 år*" (Nørmark & Jensen 2018, s. 36). De anerkender at der naturligvis er sket *forbedringer*, altså at vi har *udviklet* på de allerede eksisterende innovationer – men den egentlige samfundsændrende innovation er udeblevet.

Måske skulle man, i stedet for at fokusere på materiel eller økonomisk innovation, begynde at diskutere hvordan vi kan innovere måden, vi tænker markedsøkonomi, stat og individ på. Hvis vi ikke kan undgå at lade os styre af det nyliberalistiske rationale, så lad os da i det mindste innovere en version af nyliberalismen, som ikke degenererer vores politik og afvikler vores demokrati.

Konklusion

På baggrund af problemformuleringen: *Hvordan har det nyliberalistiske rationale påvirket Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets iagttagelser af universitetsuddannelserne og hvilke konsekvenser har disse iagttagelser for den politiske styring af de studerende?* kan det indledningsvis konkluderes, at det nyliberalistiske rationale i høj grad har påvirket Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets måde at anskue universitetsuddannelserne i Danmark siden begyndelsen af 00'erne. Det nyliberalistiske rationale har haft stor betydning for, hvordan strategier og handleplaner for uddannelsesområdet, og i særlig grad universitetsområdet, er blevet formuleret siden årtusindskiftet. Det er i specialet blevet fremanalyseret at Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet fra 2003 og fremefter, har iagttaget forskning som en katalysator for økonomisk vækst i Danmark. Dette har indvirket til at sprogbrugen om universiteternes formål gennem de sidste knap tyve år, har taget udgangspunkt i at beskrive universitetsuddannelserne som en statslig institution, der skal bidrage til økonomisk vækst i velfærdssamfundet. Denne iagttagelse udspringer af en problematisering af den globale udvikling, som Danmark er nødt til at indrette sig efter, for at kunne konkurrere på lige fod med de øvrige OECD og EU-lande. Det kan altså konkluderes, at det nyliberalistiske rationale griber ind i uddannelsespolitikken i en sådan grad, at det forandrer måden som universitetsuddannelserne og landets forskning iagttages på, og transformerer dermed forskning til en kommerciel vare, der skal gøre Danmark mere konkurrencedygtig i et globalt perspektiv.

Det kan yderligere konkluderes, at det nyliberalistiske rationale både viser sig gennem sprogbrugen om de danske universitetsuddannelser, og gennem Regeringens og Uddannelses- og Forskningsministeriets handlen. Som det blev fremanalyseret i specialets første analysedel, søger staten i 2003 at understøtte dette kommercielle marked, fordi det ifølge dem ikke af sig selv indfrier sit fulde potentiale. Dette er en central pointe i forhold til at påvise, at der er tale om en rationalisering, der udspringer af det nyliberalistiske rationale, som Wendy Brown beskriver. Denne understøttelse sker gennem en prioritering af de uddannelser der kan dokumentere et uudnyttet kommercielt potentiale og får derfor den effekt at universitetsvæsenet skævvrides og at demokratiet i den danske universitetssektor svækkes.

Videre kan det konkluderes at innovation betragtes som løsningen på den globale problematisering, der iagttages af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriet. Innovation bliver således et centralt nøgleelement i at opnå større konkurrencedygtighed, og innovationen i sig selv betragtes som

den konkurrenceparameter, som Danmark skal udmærke sig ved. I analysen bliver det klart, at innovationsbegrebet siden 2006 af flere omgange har ændret betydning og forståelses ramme. Innovationsbegrebet bliver i de tidlige år iagttaget som noget, der skal skabe forbindelse mellem forskningen og erhvervslivet, så forskningen i højere grad kommer i anvendelse hos virksomhederne, så de kan profitere økonomisk af den. I begyndelsen af 10'erne bliver der udarbejdet en metodisk tilgang til begrebet innovation, der instrumentaliserer begrebet, og gør det til genstand for effektmålinger og vurdering af danske virksomheders succes. I 2012 ændres betydningen af innovationsbegrebet til nu at kunne forstås som en bestemt kvalifikation og kompetence, som de studerende på landets uddannelser skal indrette sig efter og internaliserer i deres humankapital, for at kunne opnå et etisk selvforhold.

På baggrund af denne ændring af innovationsbegrebets fortolkningsmuligheder kan det afslutningsvist konkluderes, at det nyliberalistiske rationale gennem innovationsbegrebet, forandrer måden, som de universitetsstuderende styres på. Gennem en analyse af Regeringen og Uddannelses- og Forskningsministeriets sprogbrug, bliver det klart, at måden de studerende forventes at forholde sig til sig selv på forandres. De studerende anråbes nu til at være de drivende for den danske innovationsindsats. De studerende iagttages nu som en menneskelig ressource, som i det nyliberalistiske rationales forståelse kan bidrage til den økonomiske vækst. De studerende bliver derfor styret til at betragte sig selv som økonomiske ressourcer for samfundet og til at erkende, at de er socialt forpligtede til at bidrage til at skabe økonomisk vækst, for at kunne opnå i et etisk selvforhold. Det kan altså konkluderes, at der gennem sprogborgen for styringen af de studerende, sker en ulegemelig transformation af deres sind og liv, som gør at de må stræbe efter at udfylde en bestemt subjektposition, der kan understøtte det nyliberalistiske rationales ambition om at skabe økonomisk vækst. Dette skaber et enorm pres på de studerende, der i løbet af deres uddannelser skal opnå en humankapital, der lever op til de sociale forpligtelser, som de anråbes til at handle efter. Dette får konsekvenser for individet og for samfundet, da de studerende i højere grad må betragte sig selv som individualister, som ønsker at vinde på andres bekostninger. For at der kan være vindere, skal der også være tabere, og netop denne idé om ulighed fremfor lighed, bidrager yderligere til at demokratiet svækkes som følge af det nyliberalistiske rationales ambitioner.

Litteraturliste

- Andersen, N. Å. (1999) *Diskursive Analysestrategier*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne
- Berkeley (2019) *Wendy Brown: People*. <https://polisci.berkeley.edu/people/person/wendy-brown>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Brown, W. (2015) *Undoing the demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. (6. udg.) Zone Books, Brooklyn New York,
- Carnera, A. (2017) *Den hybride dannelse*. Le Monde diplomatique. Marts 2017
- Callinicos, A. (2006) *Alternatives to Neo-liberalism*. Socialist Review. August 2006, udg. 308.
<http://socialistreview.org.uk/308/alternatives-neo-liberalism>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Christensen, G. & Hamre, B. (2018) *At tænke med Foucault*. Forlaget UP – Unge Pædagoger, København
- Dean, M. (2006) *Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund*. Forlaget Sociologi
- Dean, M. (2014) *Governmentality*. I: Kjær, P. & Vikkelsø, S.: *Klassisk og moderne organisationsteori*. Hans Reitzels Forlag, 359-382
- Dean, Jodi (2018), *Nothing Personal*. I: Schram, S. F. & Pavlovskaya, M.: *Rethinking Neoliberalism, Resisting the Disciplinary Regime*, Routledge
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2005) *Tusind Plateauer – Kapitalisme og Skizofreni*. (1. udg. 1. opl.) Det Kongelige Danske Kunstakademis Billedkunstskoler og Niels Lyngsø
- Biilmann, O. & Christensen, P. R. (2020) *Innovation*. Den Store Danske Lex
<https://denstoredanske.lex.dk/innovation>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Eliassen, K. O. (2016) *Foucaults begreper*. Scandinavian Academic Press. Oslo
- Eliassen, K. O. (2020) *Marked, konkurranse og humankapital: Foucault, biopolitikk og nyliberalisme*. Agora nr. 3-4. Tema: Foucault og nyliberalismen.
- Erhvervs- og Vækstministeriet (2012), *DEN FINANSIELLE KRISE I DANMARK – årsager, konsekvenser og læring*. <https://em.dk/publikationer/2013/den-finansielle-krise-i-danmark-aarsager-konsekvenser-og-laering/>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Finans (2020) *Dansk Erhverv vil have regeringen til at handle hurtigere: "Det er bedre at bede om tilgivelse end tilladelse"*. Jyllandsposten Finans
<https://finans.dk/erhverv/ECE12659116/dansk-erhverv-vil-have-regeringen-til-at-handle-hurtigere-det-er-bedre-at-bede-om-tilgivelse-end-tilladelse/?ctxref=ext>
Lokaliseret den 16. maj 2021

- Forsknings- & Innovationsstyrelsen (2006) *Den Ny Innovationspolitik*. Mandag Morgen
<https://ufm.dk/publikationer/2006/den-ny-innovationspolitik>
 Lokaliseret den 16. maj 2021
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen (2007) *InnovationDanmark 2007-2010*.
<https://ufm.dk/publikationer/2007/filer-2007/innovation-danmark-2007-2010.pdf>
 Lokaliseret den 16. maj 2021
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen (2011a) *Manual for økonomiske effektmålinger a innovationspolitik*. <https://ufm.dk/publikationer/2011/filer-2011/cim-excellente-effektmaalinger.pdf>
 Lokaliseret den 16. maj 2021
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen (2011b) *Performanceregnskab for Videnskabsministeriets innovationsmiljøer 2011*. https://ufm.dk/publikationer/2011/filer-2011/fi-performanceregnskab2011_proof9.pdf
 Lokaliseret den 16. maj 2021
- Foucault, M. (1980) *Power/Knowledge – Selected Interviews and Other Writings*. Pantheon Books.
https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf
 Lokaliseret den 16. maj 2021
- Foucault, M. (1990) *The use of pleasure*. (vol. 2 of the History of Sexuality). Vintage Book
- Foucault, M. (1994) *The hermeneutics of the subject*. I: Foucault, M.: *Ethics: Subjectivity and Truth*. The New Press
- Foucault, M. (2009) *Biopolitikens fødsel: Forelæsninger på Collège de France 1978-1979*. (1. udg. 1. opl.) Hans Reitzels Forlag
- Gadamer, H. G. (2005): *Sandhed og Metode: Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. (2. udg. 3. opl.) Hans Reitzels Forlag
- Habermas, J. (2005) *Legitimering på grundlag af menneskerettigheder I: Habermas, J., Demokrati og Retsstat*, Hans Reitzels Forlag
- Hertz, M. (2017) *Uddannelses- og Forskningsministeriet*, Den Store Danske Lex
[https://denstoredanske.lex.dk/Uddannelses- og Forskningsministeriet](https://denstoredanske.lex.dk/Uddannelses-og_Forskningsministeriet)
 Lokaliseret den 16. maj 2021
- Højberg, H. (2014) *Hermeneutik*. I: Fuglsang, L., Olsen, P. B., & Rasborg, K.: *Videnskabs teori i samfundsvidenskaberne* (3. udg.). Samfundslitteratur, s. 299-310

- Johansson, S. A. (2021) *Litteraturens slut*, Glänta produktion, Vilnius
- Kruse, S. (2005) *Ansvar for egen læring*. Leksikon.org. <https://www.leksikon.org/art.php?n=5019>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Langworth, R. M. (2009) *Democracy is the worst form of government*. Richard M. Langworth
<https://richardlangworth.com/worst-form-of-government>
- Ljungdahl, A., Lysgaard, J. & Tafdrup, O. (2017) *Uddannelsesvidenskab: en kritisk introduktion*.
Samfundslitteratur
- Nørmark, D. & Jensen, A. F. (2018) *Pseudoarbejde: Hvordan vi fik travlt med at lave ingenting*.
(1. udg. 2. opl) Gyldendal, København
- Regeringen (2002) *Tid til forandring for Danmarks universiteter: Styrket ledelse, øget frihed, stabil økonomi*. <https://ufm.dk/publikationer/2002/filer-2002/tid-til-forandring.pdf>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Regeringen (2003) *Nye veje mellem forskning og erhverv: Fra tanke til faktura*.
<https://ufm.dk/publikationer/2003/filer-2003/nye-veje-mellem-forskning-og-erhverv-fra-tanke-til-faktura.pdf>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Regeringen (2012) *Danmark - Løsningernes land: Styrket samarbejde og bedre rammer for innovation i virksomhederne*. <https://ufm.dk/publikationer/2012/filer-2012/danmark-loesningernes-land.pdf>
Lokaliseret den 16. maj 2021
- Regeringen (2018) *Danmark – Klar til fremtiden: Regeringens mål for dansk forskning og Innovation*. <https://ufm.dk/publikationer/2017/filer/ufm-dk-klar-til-fremtiden-2017-final-web-0512.pdf>
Lokaliseret den 16. Maj 2021
- Richter, J. (2011) *Magt og afmagt i individets liv*. Psyke & Logos, 32, s. 418-431
- Schjørring, E. (2016) *Gamle mestre i nye tider: Om viden og politik i velfærdsstaten. Plaidoyer for et privat akademi, I: Tænkningens veje – et festskrift til Søren Gosvig Olesen*, Forlaget Wunderbuch
- Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018) *Fleksible universitetsuddannelser til fremtiden*.
https://ufm.dk/publikationer/2018/filer/fleksible_universitetsuddannelser_til_fremtiden_pdfa.pdf
Lokaliseret 16. maj 2021